

2^E REGIONALE MONITOR BREDE WELVAART

NOORDOOST FRYSLÂN

// INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	3
Inleiding	4
Brede welvaart in het hier en nu	6
Bevolking	7
Welzijn	10
Materiële welvaart	12
Gezondheid	16
Werk	20
Onderwijs	24
Wonen	28
Samenleving	31
Veiligheid	34
Vrije tijd	36
Landschap en milieu	39
Bereikbaarheid	43
Brede welvaart later	46
Economisch kapitaal	47
Natuurlijk kapitaal	49
Menselijk kapitaal	51
Sociaal kapitaal	53
Conclusies	54
Beschouwing	57
Geraadpleegde bronnen	59

// SAMENVATTING

Lange tijd werd welvaart uitgedrukt in economische groei, waarbij begrippen als het bruto binnenlands product een belangrijke rol speelden. Deze blik sluit echter niet aan op het publieke debat waarin welvaart breder wordt opgevat met meer aandacht voor de kwaliteit van leven, duurzaamheid en het welzijn en welbevinden. Deze bredere blik op welvaart krijgt beslag met het begrip *brede welvaart* dat door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is uitgewerkt in landelijke en regionale monitoren. Hierbij worden cijfers op verschillende thema's en vanuit meerdere dimensies (heden, toekomst en elders) gebundeld. Zo wordt het gemakkelijker om een integraal beeld te schetsen van de brede welvaart. In deze publicatie zet het FSP de relevante cijfers op een rij voor de regio Noordoost Fryslân: de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadiel, Noardeast-Fryslân en Tytsjerksteradiel. Daarbij is gekeken naar regionale verschillen door vergelijking met landelijke en provinciale gegevens met een eerste duiding.

Het is betrekkelijk goed gesteld met de brede welvaart in Noordoost Fryslân. Op de sociale aspecten zoals tevredenheid met het leven, vrije tijd en woonomgeving en het vertrouwen in anderen laat de regio een gunstig beeld zien. Hierbij scoort de regio hoger dan het *landelijk gemiddelde*. Dit is opvallend, want doorgaans zijn economische aspecten een belangrijke voorspeller voor gunstigere uitkomsten op sociale thema's. Echter, op de meer economische thema's zoals inkomen, opleidingsniveau, vermogen, bruto binnenlands product (bbp) per inwoner zijn de uitkomsten voor Noordoost Fryslân juist lager dan landelijk. Dit tegenstrijdige beeld, dat eerder opgetekend is in de voorgaande editie ([FSP, 2021](#)), komt opnieuw naar voren in de recentste cijfers en is bekend worden als de 'Friese paradox'.

Die paradox is in Noordoost Fryslân nog wat sterker van toepassing dan de rest van de provincie. In het economische domein liggen de uitkomsten lager dan het Fries gemiddelde. Dat is bijvoorbeeld het geval met het lager besteedbaar inkomen, het hogere aandeel laagopgeleiden en een lager vermogen. De gemeente Tytsjerksteradiel springt er in het economische domein positief uit, met wat hogere inkomens en vermogens, en ook een groter aandeel hogeropgeleide bevolking. Daartegenover staat dat de regio Noordoost Fryslân, ondanks iets lagere economische uitkomsten, bij een aantal sociale aspecten weer iets hogere uitkomsten kent vergeleken met Fryslân. Zo ervaren inwoners in Noordoost Fryslân relatief minder stress en psychische klachten, zijn zij iets gelukkiger, meer tevreden over hun werk en hebben zij minder zorgen over achteruitgang van het landschap.

In vergelijking met de voorgaande editie ontstaat een scherper beeld van de brede welvaart in Noordoost Fryslân dankzij de 'Friese schil' die het FSP aanbrengt: aanvullende Friese cijfers en inzichten bovenop de CBS-cijfers over brede welvaart. Dit geeft inzicht in de achtergrond waartegen de 'Friese paradox' in Noordoost Fryslân zich voordoet. Zo valt op dat deze regio te maken heeft met een relatief sterke vergrijzing, ontgroening en bevolkingskrimp. De regionale economie en arbeidsmarkt kenmerken zich door een aantal sectoren oververtegenwoordigd zijn vergeleken met het landelijk beeld zoals de bouwindustrie, agrarische sector en handel en reparatie, terwijl andere sectoren zoals de publieke sector (overheid en onderwijs) en financiële sector relatief klein zijn. Iets anders dat opvalt is dat de aanvullende cijfers uit de Friese schil verdieping geven bij de economische cijfers in de monitor. Zo is het aandeel hoogopgeleiden in Noordoost Fryslân lager, maar de werktevredenheid hoger dan gemiddeld; het modaal huishoudinkomen lager, maar het aantal mensen dat moeite heeft met rondkomen ook lager.

Zulke gegevens helpen om uitdagingen en kansen te signaleren en te onderzoeken voor de brede welvaart in Noordoost Fryslân.

// INLEIDING

Lange tijd was het gebruikelijk om regionale ontwikkelingen af te meten aan economische cijfers zoals het bruto binnenlands product (bbp). In de afgelopen jaren groeit de belangstelling voor een bredere kijk op ontwikkeling met meer oog voor duurzaamheid, komende generaties en de samenhang tussen thema's zoals economie, welzijn, samenleving en milieu. Dit vormt de aanleiding voor een nieuwe manier om maatschappelijke trends en ontwikkelingen te volgen, vanuit een breed welvaartsbegrip. Daarvoor is de basis gelegd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) dat in 2018 voor eerst brede welvaartscijfers van Nederland ontsluit en dat vanaf 2020 ook op regionaal niveau doet. Om deze cijfers toegankelijk en bruikbaar te maken voor de regio's in Fryslân zet het FSP deze op een rij en voorziet de cijfers met een eerste duiding. In dit rapport wordt dit voor de tweede keer gedaan voor de regio Noordoost Fryslân: de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadiel, Noardeast-Fryslân en Tytsjerksteradiel. Dit vormt de tweede editie na de basisscan brede welvaart die in 2021 is opgeleverd ([FSP, 2021](#)).

Het breed welvaartsbegrip benadrukt een integrale kijk op ontwikkelingen met oog voor veel verschillende thema's en de samenhang daartussen. Dat maatschappelijke ontwikkeling meer is dan economische groei is makkelijk gezegd, maar geeft nog niet aan welke andere zaken relevant zijn en hoe dit goed in beeld is te brengen. In dit rapport wordt de CBS-meetmethode voor brede welvaart als vertrekpunt gebruikt. Daarin is uitgewerkt welke thema's vallen onder de brede welvaart met de bijbehorende indicatoren en cijfers. Tegelijkertijd laat de eerste editie zien dat deze meetmethode enkele beperkingen kent, zoals het ontbreken van Friese cijfers. Ter aanvulling hierop voegt het FSP in dit rapport de 'Friese schil' toe: extra thema's en cijfers die van speciaal belang zijn voor de duiding van regionale ontwikkeling met onder andere paneldata (Panel Fryslân). Met deze aanvulling en de CBS-meetmethode ontstaat een algemeen beeld van de brede welvaart in Noordoost Fryslân.

Breed welvaartsbegrip

In 2016 is in een [parlementair onderzoek](#) gekeken naar hoe brede welvaart gebruikt kan worden voor politiek debat en beleidsontwikkeling in Nederland. Naar aanleiding van dit onderzoek brengt het CBS in 2018 voor het eerst de brede welvaart landelijk in beeld ([CBS, 2018](#)). Daarbij wordt brede welvaart gedefinieerd als 'de kwaliteit van leven in het hier en nu en de mate waarin deze ten koste gaat van die van latere generaties of die van mensen elders in de wereld'. In deze definitie onderscheidt het CBS drie dimensie: 'Hier & Nu', 'Later' en 'Elders'. In het 'Hier & Nu' presenteert het CBS cijfers over de materiële welvaart, welzijn en de persoonlijke leefomgeving van mensen. Dit wordt gemeten met acht thema's: welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu. Brede welvaart 'Later' heeft betrekking op de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om eenzelfde niveau van welvaart te kunnen bereiken als de huidige generatie. De dimensie 'Elders' heeft betrekking op de effecten van keuzes binnen een regio op banen, inkomens, milieu en hulpbronnen in andere regio's en andere landen. In 2018-2021 heeft het CBS met deze dimensies de brede welvaart in Nederland in beeld gebracht.

Voor een beeld van de brede welvaart van regio's verschijnt in 2020 de eerste regionale monitor brede welvaart van het CBS. Daarin is dezelfde systematiek van de landelijke monitoren doorontwikkeld en toegepast. Met een dashboard stelt het CBS de regionale cijfers beschikbaar, maar voorziet deze nog niet van duiding en context. In dit rapport zet het FSP – net als in de eerste editie uit 2021 – deze cijfers op een rij met een eerste analyse en duiding. Daarbij zijn de cijfers gebruikt uit de recentste regionale monitor brede welvaart ([CBS, 2021](#)).

Voor het monitoren en in beeld brengen van maatschappelijke ontwikkelingen zijn ook andere modellen denkbaar zoals de internationale duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's). Het FSP kiest voor de CBS-meetmethode van de brede welvaart omdat deze vergelijkingen mogelijk maakt dankzij het raamwerk dat landelijk én internationaal wordt gebruikt. Andere modellen om brede welvaart in beeld te brengen zijn interessant, maar zijn minder bruikbaar door het sterke accent op één integrale maatstaf zoals de Brede

Welvaartsindicator ontwikkeld door de Universiteit Utrecht en Rabobank. Hierdoor kan de aandacht voor ontwikkelingen binnen een thema of de samenhang tussen thema's naar de achtergrond raken.

Bovendien wordt de CBS-meetmethode sinds het parlementair onderzoek in 2016 steeds meer omarmd in plan- en beleidsvorming. Eén voorbeeld hiervan is dat het Rijk de brede welvaart als denkkader gebruikt voor de Regio Deals. Met de brede welvaart-systematiek sluit het FSP aan op deze praktijk in wording. Alhoewel de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) voor veel stakeholders ook belangrijk is, zijn deze doelen helaas minder bruikbaar voor monitoring. Bij het gros van deze doelen is niet uitgewerkt wat er precies onder wordt verstaan en hoe dit goed valt te meten ([CBS, 2021](#)). Dit maakt de SDG's minder bruikbaar en nauwkeurig voor monitoring.

Friese schil

Aanvullend op cijfers uit de regionale CBS-monitor brede welvaart legt dit rapport daar een 'Friese schil' omheen met extra thema's en relevante Friese cijfers. Hierbij voegen we drie thema's toe bij de dimensie 'Hier en Nu': bevolking, onderwijs en bereikbaarheid. Bij veel thema's zijn extra CBS-cijfers toegevoegd die in eerdere analyses van brede welvaart nog niet zijn meegenomen, zoals de cijfers over armoede. Daarnaast zijn cijfers die zijn opgehaald met het Panel Fryslân toegevoegd, om zo meer inzicht te geven in het perspectief van inwoners bij de betreffende thema's.

Opbouw rapport

In deze rapportage wordt de brede welvaart van Noordoost Fryslân inzichtelijk gemaakt langs de dimensies van 'Hier en Nu' en 'Later'. Dit gebeurt door cijfers op een rij te zetten en deze te vergelijken met andere regio's in Fryslân, de provincie of het landelijk gemiddelde. Bij veel thema's - en de indicatoren die daaronder hangen - wordt deze vergelijking gemaakt, maar bij sommige cijfers is dit niet mogelijk omdat vergelijkende cijfers ontbreken. Soms komt dit doordat de cijfers alleen op COROP-niveau beschikbaar zijn gesteld en niet op gemeenteniveau. Het CBS onderscheidt in Fryslân drie zogenaamde COROP-regio's, waarvan zij op regionale schaal data verzamelt: Zuidwest Fryslân, Zuidoost Friesland en Noord-Fryslân. De COROP-regio Noord-Fryslân is groter dan de regio Noordoost Fryslân die in deze rapportage centraal staat. De COROP-regio omvat namelijk ook de gemeenten in Noordwest Fryslân (de gemeenten Harlingen en Waadhoeke), de Waddeneilanden en Leeuwarden.

Tenslotte wordt in deze rapportage ook ingegaan op de vraag hoe de afzonderlijke gemeenten in Noordoost Fryslân onderling verschillen. Deze vergelijking wordt soms bemoeilijkt doordat voor de gemeente Dantumadiel niet voor alle indicatoren data beschikbaar zijn. Vanwege te kleine aantallen beschikt het CBS niet over representatieve scores bij sommige indicatoren. Daarnaast zijn sommige indicatoren helaas niet beschikbaar voor de fusiegemeente Noardeast-Fryslân, die in 2018 is ontstaan na herindeling van de gemeenten Dongeradeel, Ferwerderadeel en Kollumerland c.a. In het hoofdstuk beschouwing staan we nader stil bij de beperkingen rondom de beschikbare data zoals de methodologie achter de (regionale) Monitor Brede Welvaart en de ontwikkelpotentie van de Friese schil.

// BREDE WELVAART IN HET HIER EN NU

Brede welvaart wordt in kaart gebracht in drie dimensies: brede welvaart *hier en nu*, *later* en *elders*. In de dimensie *hier en nu* staat de actuele welvaart en het huidige welzijn en welbevinden van mensen in de directe omgeving centraal. Die 'directe omgeving' is ten aanzien van de ene indicator meer de woning, straat, wijk of buurt, bij de andere indicator gaat het meer om gemeente, regio, provincie of land.

De indicatoren die samen brede welvaart *Hier en nu* in beeld brengen, zijn gekozen op basis van een uitgebreid corpus aan literatuur en rapporten (CES, 2014; Commissie Stiglitz, 2009). Deze dragen bij aan inzicht in de actuele, concrete materiële welvaart, de kwaliteit van de omgeving, persoonlijke kenmerken van inwoners en het algemeen welzijn (Horlings & Smits, 2019). Het beeld hiervan vloeit voort uit indicatoren van de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS, gerangschikt naar acht thema's:

1. Welzijn
2. Materiële welvaart
3. Gezondheid
4. Arbeid en vrije tijd
5. Wonen
6. Samenleving
7. Veiligheid
8. Milieu

In deze rapportage zijn de thema's en indicatoren uit de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS aangevuld. Dit is het gevolg van de conclusie van de rapportage *Brede Welvaart in Fryslân* ([FSP, 2021](#)), die opriep tot het vormen van een 'Friese schil', met aspecten van brede welvaart die voor de provincie Fryslân van belang zijn. Voor deze data kan het FSP putten uit de publicaties *Leven in Fryslân* ([FSP, 2019](#); [FSP, 2021](#)) en de thematische monitoren. Zo worden arbeid en vrije tijd als afzonderlijke indicatoren ingevuld. Daarnaast zijn twee voor regionaal en toekomstgericht beleid relevante thema's uit de 'Friese Schil' toegevoegd: onderwijs en bereikbaarheid. Zo draagt deze publicatie bij aan een gericht en toepasbaar gebruik van brede welvaart als instrument.

// BEVOLKING

Brede welvaart gaat over de kwaliteit van leven in het hier en nu, later en elders, ervaren door de inwoners van een gebied. Daarom breiden we deze scan uit met een kort overzicht van de huidige bevolking van de regio Noordoost Fryslân. Bovendien heeft toe- of afname van het aantal inwoners, al dan niet binnen bepaalde leeftijdsgroepen, invloed op veel aspecten in de samenleving, zoals wonen, werken, onderwijs en voorzieningen. Voor de beknoptheid richten we ons met name op de trends van vergrijzing en ontgroening.

Op 1 januari 2021 kent de regio Noordoost Fryslân bijna 125.000 inwoners. De gemeente Noardeast-Fryslân kent het grootste aantal inwoners van de regio (45.485), de gemeente Dantumadiel het minste (18.935).

Aantal inwoners Noordoost Fryslân, 1 januari 2021

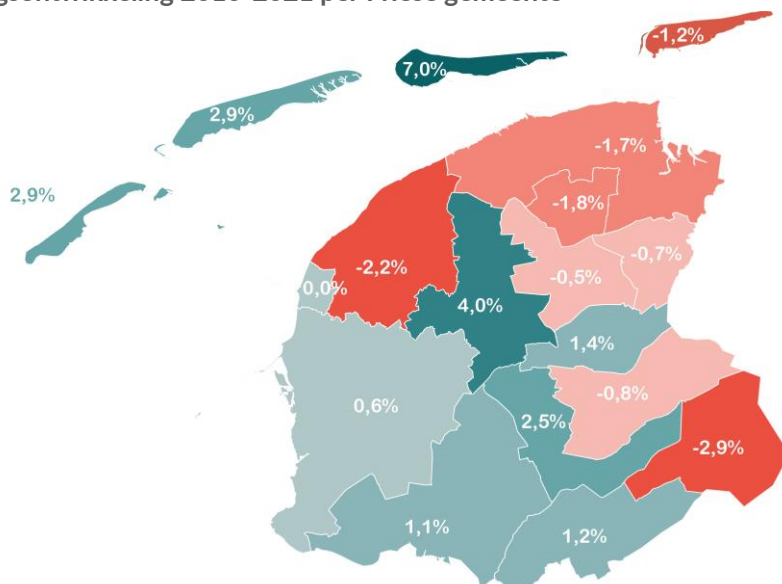
Gemeente	Inwoneraantal
Achtkarspelen	27.905
Dantumadiel	18.935
Noardeast-Fryslân	45.485
Tytsjerksteradiel	32.055
Totaal Noordoost Fryslân	124.380

Bron: Provincie Fryslân

Dalende bevolkingsontwikkeling tussen 2010-2021

De bevolkingsontwikkeling verschilt tussen de Friese gemeenten en regio's. Binnen de regio Noordoost Fryslân zien we echter dat alle gemeenten te maken hebben met dalende bevolkingsaantallen. Sinds 2010 heeft de grootste afname van het bevolkingsaantal plaatsgevonden in de gemeente Dantumadiel (-1,8%). In de gemeente Tytsjerksteradiel is die afname relatief het kleinst (-0,5%).

Bevolkingsontwikkeling 2010-2021 per Friese gemeente

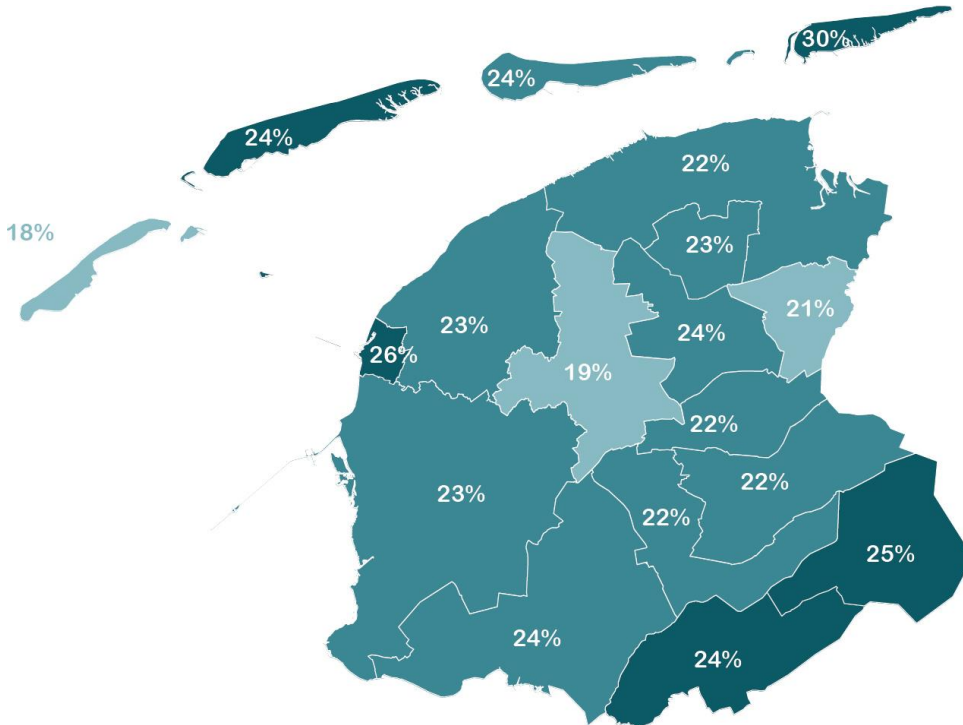

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Toenemende vergrijzing

In Fryslân is de vergrijzing hoger dan gemiddeld in Nederland (FSP, 2021). In de regio Noordoost Fryslân wonen in 2021 de meeste 65-plussers in de gemeente Tytsjerksteradiel (24%).

Aandeel 65-plussers per Friese gemeente, 2021

Bron: CBS, bewerking FSP

Voor de komende decennia wordt een verdere stijging van het aandeel 65-plussers verwacht. Het aandeel 65-plussers ligt in Noordoost Fryslân hoger dan in Nederland, maar ongeveer gelijk aan dat van Fryslân als geheel. Vooral het aandeel 80-plussers zal in de komende twintig jaar flink toenemen, van 6788 in 2021 naar 12.134 in 2040. Dat is een stijging van 79 procent.

Aandeel 65-plussers in totale bevolking

Noordoost Fryslân		Nederland	
2021	22%	2021	20%
2030	27%	2030	23%
2040	30%	2040	26%

Bron: CBS, prognose provincie Fryslân

Toenemende ontgroening

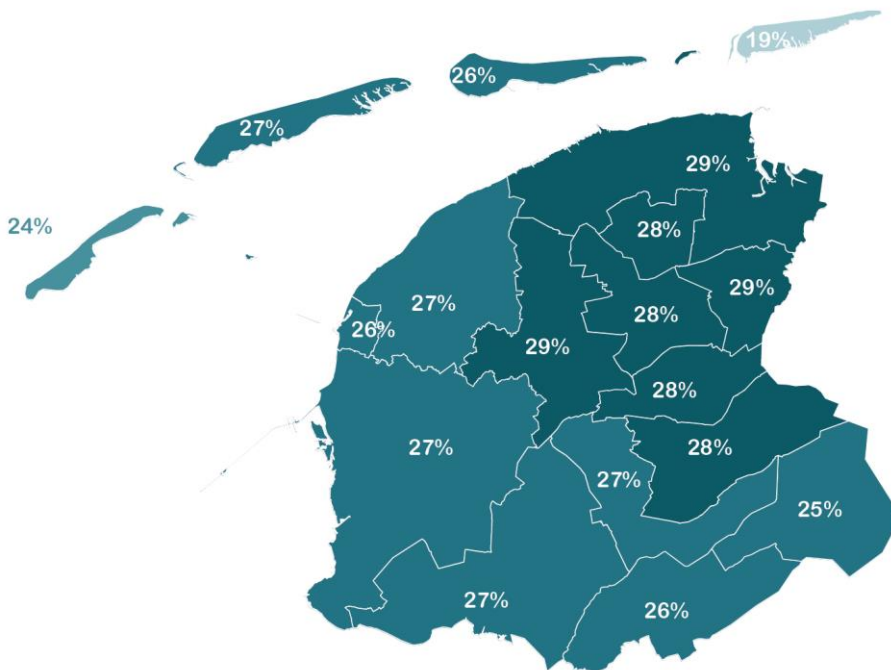
Naast vergrijzing is er sprake van toenemende ontgroening. Dat betekent dat er steeds minder kinderen en jongeren in de regio wonen. In Noordoost Fryslân wonen in 2021 ruim 3100 minder kinderen (tot 14 jaar) dan in 2010, een afname van 13,3 procent. Ook het aantal jongeren (15-24 jaar) daalde licht met 0,9 procent. Dit in tegenstelling tot sommige andere Friese regio's, waar deze groep de afgelopen jaren licht gegroeid is.

Noordoost Fryslân	2010-2021
0-14 jaar	- 13,3%
15-24 jaar	- 0,9%

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Binnen de regio Noordoost Fryslân kennen de gemeenten Noardeast-Fryslân en Achtkarspelen in 2021 het grootste aandeel kinderen en jongeren tot 25 jaar (29%). Dit verschilt echter niet veel met de andere twee gemeenten (beiden 28%).

Aandeel kinderen en jongeren (tot 25 jaar) per Friese gemeente, 2021

Bron: CBS, bewerking FSP

// WELZIJN

Brede welvaart gaat over alles wat mensen van waarde vinden. Met de toenemende welvaart in de westerse wereld is het besef gekomen dat het leven om meer gaat dan alleen materiële zaken. Daarbij groeit de aandacht voor het welzijn in onze samenleving, waarbij het onder andere gaat om de tevredenheid met de leefsituatie. Welzijn gemeten door de mate waarin men tevreden is met het leven en de leefbaarheid, hoe gelukkig inwoners zijn en of zij voldoende eigen regie ervaren.

Hoge tevredenheid met het leven

In Noord-Fryslân is in 2020 88 procent van de inwoners tevreden met zijn of haar leven. Zij geven een 7 of hoger als rapportcijfer voor hun tevredenheid met het leven. Dit percentage ligt hoger dan landelijk (85%) en iets hoger dan de provincie Fryslân (87%). In de gemeenten Noardeast-Fryslân en Tytsjerksteradiel is dat percentage ook 88 procent, in Achtkarspelen ligt dit lager (85%). Van Dantumadiel zijn geen cijfers bekend. De tevredenheid met het leven is lager dan vorig jaar, maar de langere termijn laat een stijgende trend zien boven het landelijk gemiddelde.

Percentage inwoners (18+) dat een 7 of hoger geeft voor de tevredenheid met het leven, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

Overgrote deel inwoners gelukkig

Hoewel Noord-Fryslân op economisch gebied lager scoort dan het landelijk gemiddelde, geeft 91 procent van de inwoners aan gelukkig te zijn met het leven. Dat is hoger dan op provinciaal niveau (90%) en landelijk niveau (88%). Noord-Fryslân (91%) scoort hoger dan de andere COROP-regio's in Fryslân. Uit onderzoek blijkt dat gezondheid een belangrijke indicator is voor geluk. Ook het goed kunnen rondkomen van het huishoudinkomen heeft grote invloed op de geluksbeleving. Opvallend is verder dat er in Fryslân weinig verschil is in de geluksbeleving per opleidingsniveau, terwijl dit landelijk wel het geval is ([FSP, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) dat gelukkig is met het leven in de periode 2013-2019

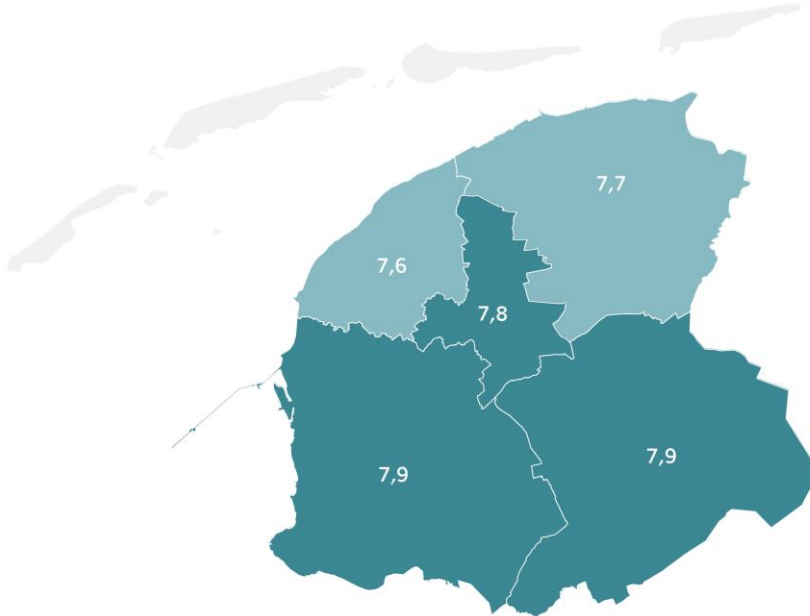

Bron: CBS, bewerking FSP

Ruime voldoende voor leefbaarheid

Leefbaarheid gaat over de relatie van inwoners met hun leefomgeving, over het goed kunnen leven, wonen en werken in een gebied. Inwoners van Noordoost Fryslân geven in september 2020 gemiddeld een 7,7 als rapportcijfer voor de leefbaarheid. Dat is iets lager dan het provinciaal gemiddelde (7,8). Vergeleken met de andere regio's scoort alleen Noordwest Fryslân iets lager (7,6).

Rapportcijfer leefbaarheid per regio in Fryslân, 2020

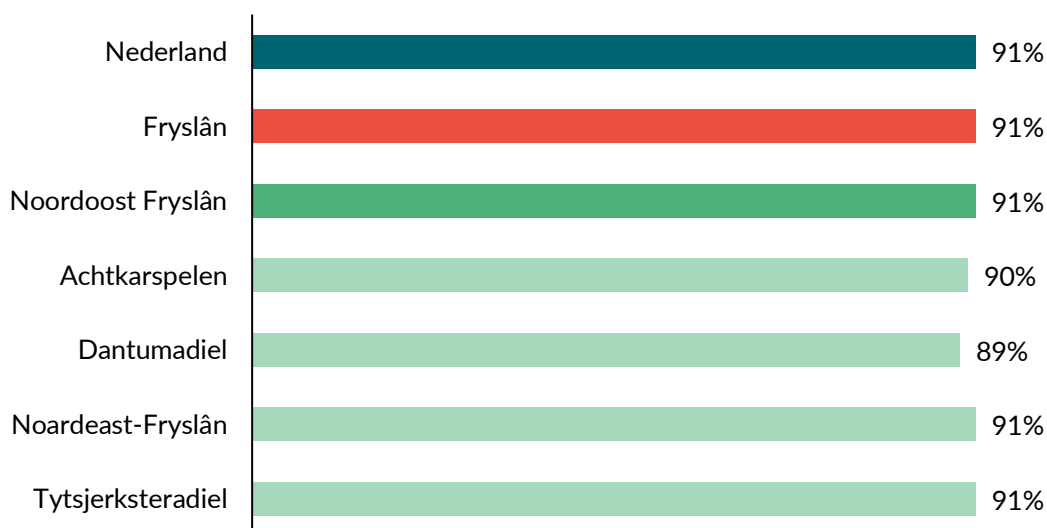

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Grootste deel inwoners ervaart voldoende eigen regie

Eigen regie heeft betrekking op alle domeinen van het eigen leven en alles wat naar eigen inzicht nodig is om een goed leven te leiden. Eigenaarschap staat hierbij voorop. Eigen regie is belangrijk voor de kwaliteit van leven van mensen. In Noordoost Fryslân ervaart 91 procent van de inwoners voldoende regie over hun eigen leven. Dat is gelijk aan het provinciaal en landelijk gemiddelde. In Noardeast-Fryslân en Tytsjerksteradiel is dat ook 91 procent, in de andere gemeenten is dat iets lager.

Percentage inwoners (18+) dat voldoende regie over eigen leven ervaart, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

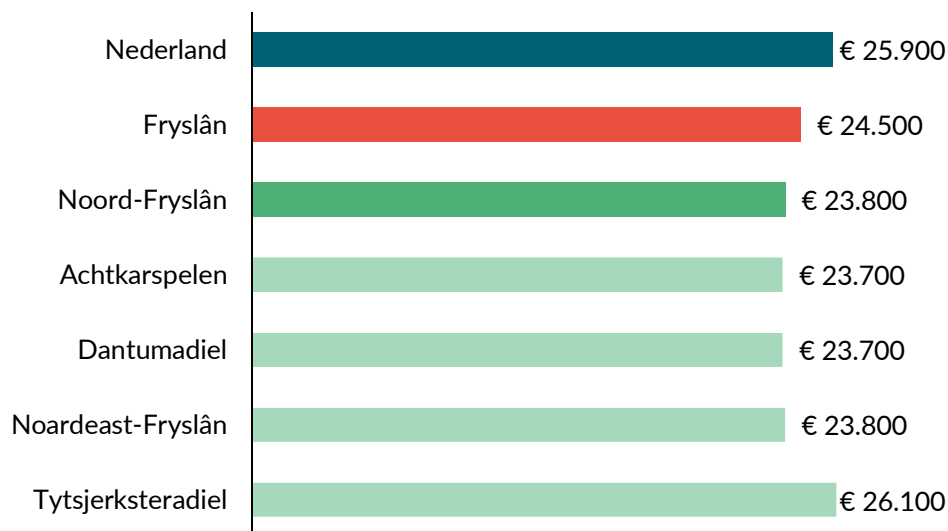
// MATERIËLE WELVAART

Het thema materiële welvaart omvat een aantal onderwerpen die dicht bij de traditionele opvatting van welvaart liggen. Het gaat dan om de financiële situatie van mensen, die hun kansen en keuzemogelijkheden mede bepaalt, ook op het gebied van thema's als gezondheid, vrije tijd en wonen. Wanneer iemands financiële positie voldoende of goed is, geeft dat ook meer zekerheid in het leven. Materiële welvaart wordt in beeld gebracht door de mediaan van het besteedbaar inkomen van huishoudens, het bruto binnenlands product, het aandeel huishoudens met een laag inkomen en het aandeel inwoners dat moeite heeft met rondkomen.

Besteedbaar inkomen per huishouden stijgt

In 2019 ligt de mediaan van het besteedbaar inkomen in Noord-Fryslân op € 23.800 per huishouden. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd. Dat is lager dan de provincie Fryslân (€ 24.500) en landelijk (€ 25.900). In de regio scoort Tytsjerksteradiel opvallend hoger dan de andere gemeenten (€ 26.100). Zowel landelijk, provinciaal als regionaal is de mediaan van het besteedbaar inkomen iets gestegen ten opzichte van 2018. Tussen 2013 en 2019 is de mediaan van het besteedbaar inkomen zowel landelijk (+9,7%) als in Noord-Fryslân (+8,7%) gestegen.

Mediaan besteedbaar inkomen in euro's per huishouden (gecorrigeerd voor inflatie, in constante prijzen), 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

Bruto binnenlands product gedaald

Het bruto binnenlands product (bbp) is de maat om de omvang van de economie in een land of regio uit te drukken. Het bbp vertegenwoordigt daarmee de totale toegevoegde waarde van alle daar geproduceerde goederen en diensten. Een hoog bbp per inwoner betekent dat een land of regio welvarend is. In Noord-Fryslân bedraagt het bbp € 29.100 per inwoner, gelijk aan het Friese gemiddelde. Er zijn geen cijfers over de afzonderlijke gemeenten beschikbaar. Zowel landelijk, provinciaal als regionaal is het bbp gedaald ten opzichte van 2019. Het CBS wijt deze krimp in 2020 vooral aan de coronapandemie en de maatregelen tegen de verspreiding hiervan ([CBS, 2022](#)).

Bruto binnenlands product (in euro's per inwoner), 2020

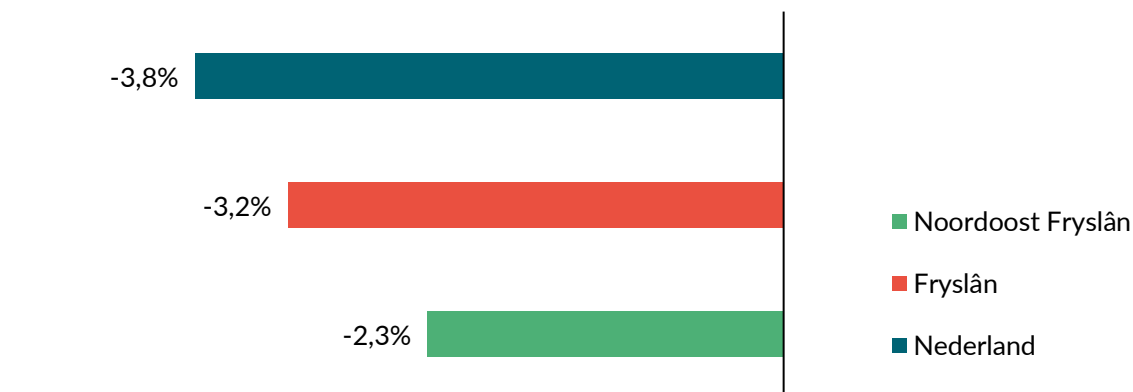

Bron: CBS, bewerking FSP

Minder krimp bruto regionaal product in Noordoost Fryslân

Het Bruto Regionaal Product (brp) biedt een mogelijkheid om in te zoomen op de gemeenten die samen de regio Noordoost Fryslân vormen. Het brp is conceptueel vergelijkbaar met bruto binnenlands product (bbp) en is het eindresultaat van de productieve activiteiten van de ingezeten productie-eenheden van een regio. Bij het bbp betreft het de ingezeten productie-eenheden van de binnenlandse economie. De Regiodeal Noordoost Fryslân gebruikt het brp om de gerealiseerde versnelling van de regionale economie in kaart te brengen. Het brp is, als gevolg van de coronacrisis, in 2020 in alle regio's gekrompen ten opzichte van een jaar eerder. In de vier gemeenten van Noordoost Fryslân is dat met 2,3 procent. Die krimp van de regionale economie is kleiner dan in de provincie Fryslân en in heel Nederland.

Bruto regionaal product, mutatie ten opzichte van 2019 in procenten, 2020

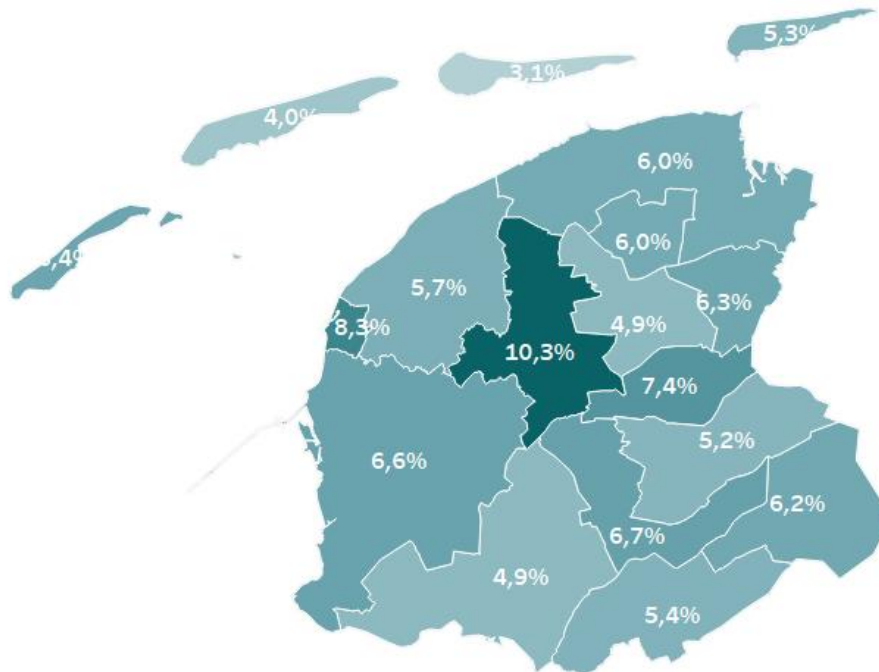

Bron: CBS, bewerking FSP

Afname kortdurende armoede

Het aantal huishoudens met kortdurende armoede (ten minste één jaar een laag inkomen) is in de afgelopen jaren afgenomen. In 2020 moest 7,7 procent van de huishoudens in Noord-Fryslân korte tijd rondkomen van een laag inkomen, ten opzichte van 6,9 procent in Fryslân en 6,8 procent in Nederland. In de gemeenten in Noordoost Fryslân ligt dit percentage iets lager: 6,3 procent in Achtkarspelen, 6 procent in Noardeast-Fryslân en Dantumadiel en 4,9 procent in Tytsjerksteradiel. Huishoudens behoren tot de categorie 'laag inkomen' als het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen (excl. huurtoeslag) lager is dan de lage-inkomensgrens.

Aandeel huishoudens met ten minste één jaar laag inkomen per Friese gemeente, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

Ook het aantal huishoudens dat langdurig moet rondkomen van een laag inkomen (minstens vier jaar) wordt bijgehouden. Dat aantal is tussen 2014 en 2020 zowel in Nederland, Fryslân als Noord-Fryslân juist toegenomen. In Achtkarspelen is die stijging het laagst (+0,1%), in Tytsjerksteradiel is het hoogst (+0,7%). Landelijk zien we een stijging van 0,4 procent: van 2,7 procent in 2014 naar 3,1 procent in 2020. Als een huishouden langdurig (vier jaar of langer) moet rondkomen van een laag inkomen neemt de ruimte om rekeningen te kunnen betalen en te kunnen voorzien in eerste levensbehoeften af. Het risico op armoede neemt daarmee toe. Eerder FSP-onderzoek laat zien dat armoede nauw samenhangt met het economische tij, maar dat ook andere factoren belangrijk zijn om armoede te duiden zoals kansenongelijkheid en dienstverlening door de overheid ([FSP, 2021](#)).

Lage-inkomensgrens in 2020, netto per maand

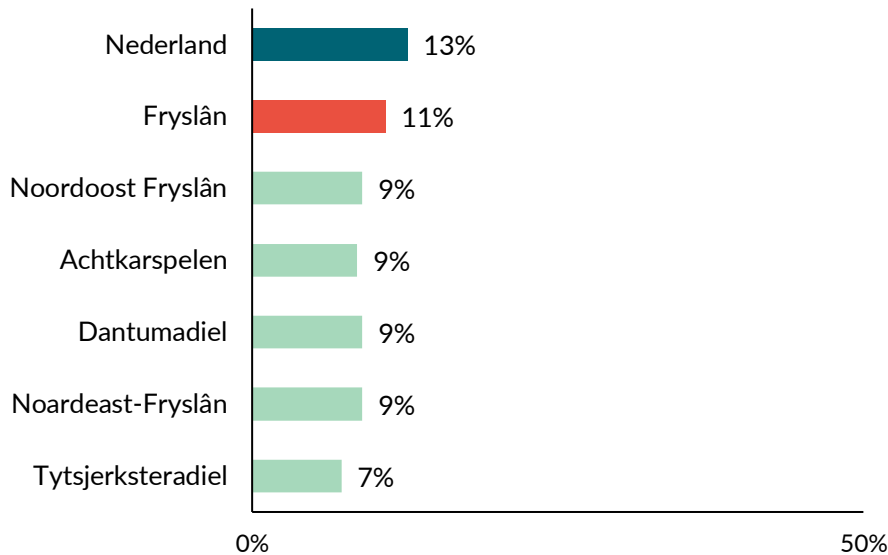
Alleenstaande	€ 1.100
Paar zonder kinderen	€ 1.550
Paar met twee kinderen	€ 2.110

Bron: [CBS](#)

Minder moeite met rondkomen in Noord-Fryslân

In Noord-Fryslân heeft 9 procent moeite met rondkomen. Dat is minder dan provinciaal (11%) en landelijk (13%). In de gemeenten in Noordoost Fryslân ligt dit percentage lager dan het provinciaal gemiddelde. Moeite met rondkomen kan van invloed zijn op de vitaliteit van inwoners. Laag en middelbaar opgeleiden geven vaker aan moeite te hebben met rondkomen dan hoogopgeleiden. Ook alleenstaanden, arbeidsongeschikten, mensen zonder betaalde baan en werkenden met een tijdelijk contract hebben meer moeite om rond te komen ([FSP, 2021](#)).

Percentage personen (18+) dat moeite heeft met rondkomen, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

// GEZONDHEID

Een goede gezondheid is van grote waarde. Gezonde mensen hebben over het algemeen een betere kwaliteit van leven, zijn zelfredzamer en doen minder beroep op de zorg. Een minder goede gezondheid daarentegen gaat gepaard met minder welzijn en kan consequenties hebben voor leefgebieden als arbeid, wonen en samenleving. Het thema gezondheid wordt in beeld gebracht door vijf indicatoren, namelijk: ervaren gezondheid, levensverwachting, overgewicht, beweging en psychische klachten.

Inwoners Noordoost Fryslân voelen zich gezond

In de regio Noordoost Fryslân ervaart 80 procent van de volwassenen de eigen gezondheid als (zeer) goed. Dit aandeel is met twee procentpunten gestegen ten opzichte van 2016. Het aandeel inwoners in Noordoost Fryslân dat een hoge waardering geeft aan hun gezondheid is iets lager dan Fryslân (81%) en iets hoger dan landelijk (79%). Als we kijken naar de gemeenten in Noordoost Fryslân, dan zien we dat Noardeast-Fryslân en Tytsjerksteradiel (81%) het hoogst scoren en inwoners van Dantumadiel geven de laagste waardering voor hun gezondheid (78%). In 2016 scoorde Dantumadiel ook het laagst.

Ervaren gezondheid is het oordeel over de eigen gezondheid en heeft betrekking op zowel de lichamelijke als de geestelijke gezondheid. Ook leefstijlfactoren (zoals roken of weinig bewegen) kunnen het oordeel over de eigen gezondheid mede bepalen. Over het algemeen zijn er grote verschillen in opleidingsniveau. Laagopgeleiden ervaren hun gezondheid minder goed dan hoger opgeleiden ([FSP, 2021](#)). Achter een verminderde gezondheid liggen vaak problemen die breder zijn dan het gezondheidsdomein, zoals armoede, eenzaamheid of werkloosheid ([Ministerie van VWS, 2020](#)).

Percentage inwoners (18+) dat de eigen gezondheid als (zeer) goed ervaart per regio, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

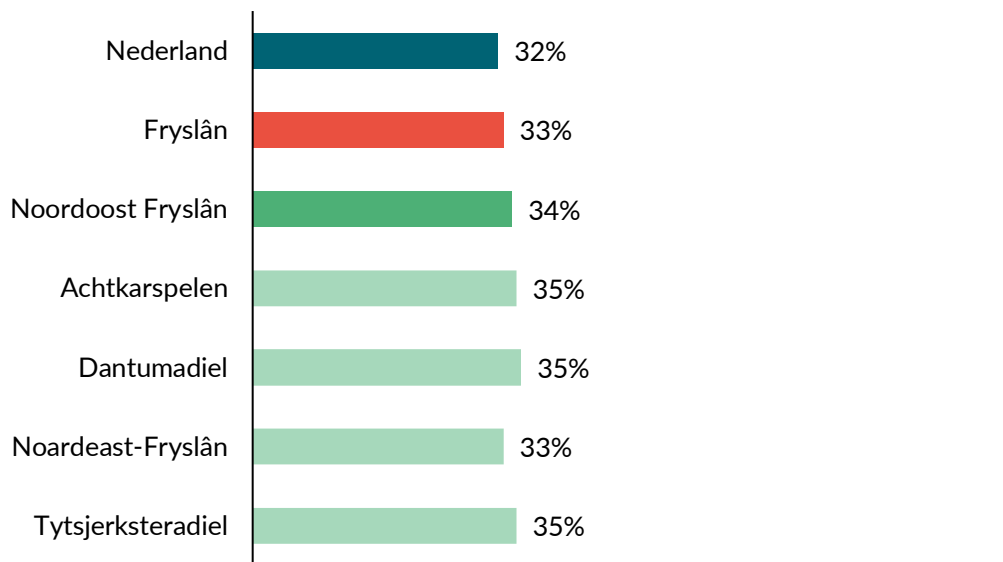
Lagere levensverwachting in Noord-Fryslân

De gemiddelde levensverwachting betreft het aantal jaren dat iemand naar verwachting zal leven vanaf de geboorte. De gemiddelde levensverwachting in de regio Noord-Fryslân is 81,3 jaar. Dit is lager dan het Friese (81,6 jaar) en het landelijke gemiddelde (81,8 jaar). In Tytsjerksteradiel is de levensverwachting met 81,9 jaar het hoogst. In Noardeast-Fryslân is de gemiddelde levensverwachting 81,8 jaar, in Achtkarspelen 81,4 jaar en in Dantumadiel 81 jaar ([CBS, 2020](#)). Het gemiddelde in Nederland is in de afgelopen jaren sterk gestegen. Er zijn echter wel grote gezondheidsverschillen. Inwoners met lagere inkomens en lagere opleiding leven gemiddeld 4,4 jaar korter en ruim 14 jaar in minder goede gezondheid dan hoger opgeleiden ([CBS, 2021](#)).

Meer chronische ziektes in Noordoost Fryslân

In Noordoost Fryslân heeft 34 procent van de inwoners één of meer langdurige aandoeningen. Dit is iets hoger dan het Friese (33%) en Nederlandse (32%) gemiddelde. In Achtkarspelen, Dantumadiel en Tytsjerksteradiel heeft 35 procent van de inwoners één of meer langdurige aandoeningen. Noardeast-Fryslân scoort gelijk aan het Friese gemiddelde. Over het algemeen geldt dat het percentage inwoners met chronische ziekten toeneemt met de leeftijd. Daarnaast hebben lager opgeleiden, werklozen en arbeidsongeschikten vaker te maken met chronische aandoeningen. Van alle chronische aandoeningen komen nek- en rugklachten, artrose, bovenste luchtweginfecties en diabetes het vaakst voor ([RIVM, 2018](#)).

Percentage inwoners (18+) met één of meer langdurige aandoeningen per regio, 2020

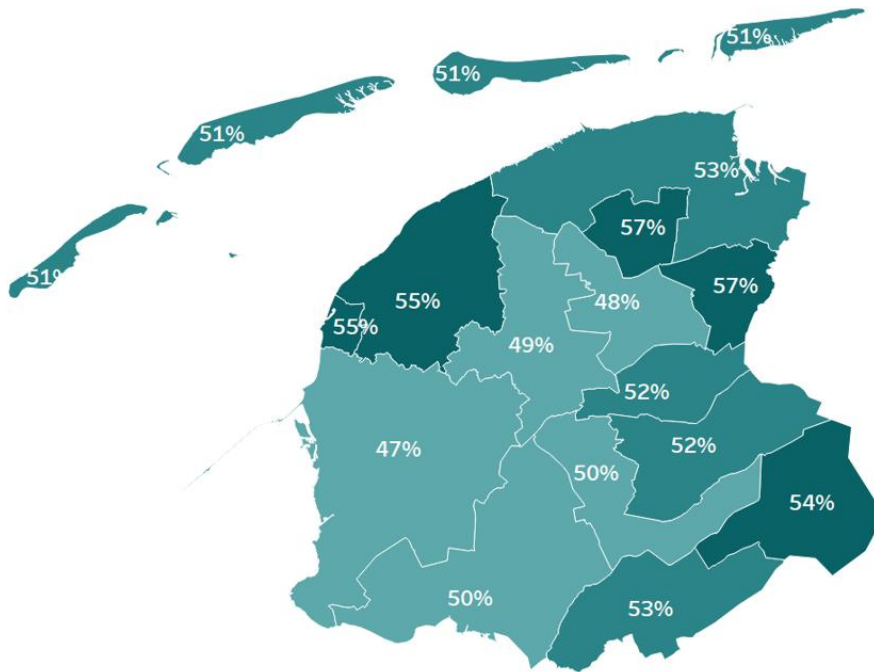

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Meer overgewicht in Noordoost Fryslân

In Noordoost Fryslân heeft 53 procent van de inwoners overgewicht. Achtkarspelen en Dantumadiel zijn de gemeenten met het meeste overgewicht in Fryslân, namelijk 57 procent van de volwassen inwoners. Dat is meer dan het Friese (51%) en landelijke gemiddelde (49%). Tytsjerksteradiel (48%) daarentegen is één van de gemeenten met het minste overgewicht van Fryslân. Mensen met overgewicht lopen meer gezondheidsrisico's dan mensen met een gezond gewicht. Het risico op bijvoorbeeld diabetes type 2, hart- en vaatziekten en verschillende soorten kanker wordt groter ([VZinfo, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) met overgewicht (>BMI 25) per Friese gemeente, 2020

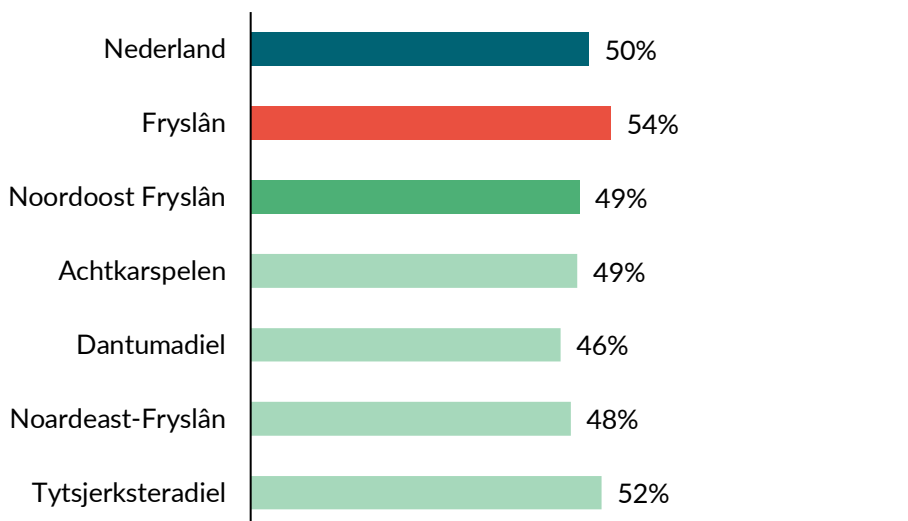

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Minder beweging in Noordoost Fryslân

In Noordoost Fryslân beweegt 49 procent van de inwoners voldoende, ten opzichte van 54 procent provinciaal en 50 procent landelijk. Alle gemeenten in Noordoost Fryslân scoren lager dan het Friese gemiddelde. In Dantumadiel voldoen de inwoners (46%) het minst vaak aan de beweegrichtlijnen. In Tytsjerksteradiel wordt het meest bewogen (52%). Volgens de beweegrichtlijnen die de Gezondheidsraad heeft opgesteld moeten volwassenen wekelijks ten minste 2,5 uur matig intensief bewegen, zoals wandelen en fietsen, verspreid over diverse dagen. Ook worden tweemaal per week spier- en botversterkende activiteiten aanbevolen. Dit verlaagt het risico op chronische ziekten en depressieve symptomen.

Percentage inwoners (18+) dat voldoet aan de beweegrichtlijnen, 2020

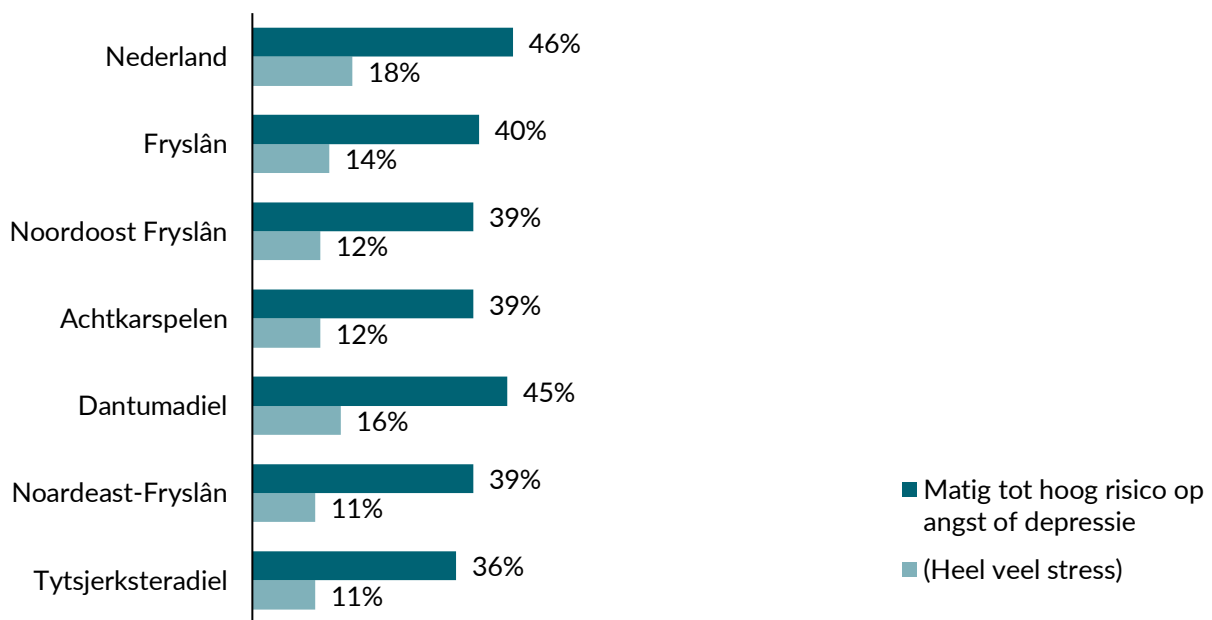
Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Minder stress en psychische klachten in Noordoost Fryslân

In Noordoost Fryslân loopt 39 procent van de inwoners een matig tot hoog risico op angst of depressie, ten opzichte van 46 procent landelijk. Alle gemeenten in Noordoost Fryslân scoren lager dan het landelijk gemiddelde. Psychische ongezondheid kan zich uiten in allerlei klachten, zoals sombere gevoelens, zenuwachtig zijn of angst hebben. Het kan ook om psychosomatische klachten gaan, zoals hoofdpijn, vermoeidheid duizeligheid of buikpijn. Het percentage inwoners dat risico loopt op psychische klachten is in alle regio's toegenomen in de afgelopen jaren.

In Noordoost Fryslân ervaart 12 procent van de inwoners (heel) veel stress, ten opzichte van 18 procent landelijk. In Dantumadiel (16%) wordt de meeste stress ervaren en in Noardeast-Fryslân en Tytsjerksteradiel (11%) het minst. Als stress te lang aanhoudt, kunnen mensen overspannen raken of een burn-out krijgen, waardoor ze niet meer goed kunnen functioneren in het dagelijks leven. In Fryslân zijn er grote verschillen tussen leeftijdsgroepen op het gebied van stress. Het aandeel dat (heel) veel stress ervaart neemt af met de leeftijd. Bijna een kwart (23%) van de jongvolwassenen in Fryslân ervaart (heel) veel stress, terwijl dit percentage onder 75-plussers vier procent is. Qua opleidingsniveau ervaart 10 procent van de laagopgeleiden en 14 procent van de hoger opgeleiden veel stress. Onder middelbaar opgeleiden (16%) wordt de meeste stress ervaren ([FSP, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) met psychische klachten, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Werk is belangrijk voor het welbevinden van mensen: werk verschaft inkomen, structureert de tijd, brengt sociale contacten met zich mee, biedt ontplooiingsmogelijkheden en draagt bij aan waardering (WRR, 2020). Het thema werk omvat zeven indicatoren, namelijk: nettoarbeidsparticipatie, werkloosheid, vacaturegraad, opleidingsniveau van werkenden, tevredenheid met het werk, aandeel banen per sector en scholing tijdens carrière.

Overgrote deel van de werkenden tevreden met zijn/haar werk

Brede welvaart gaat niet alleen over het aantal werkenden, banen en het verdienvermogen, maar ook over de beleving van het werk door inwoners. Bijna negen op de tien inwoners van Noordoost Fryslân (88%) is (zeer) tevreden met zijn/haar werk. Tevredenheid met het werk gaat onder andere over werkbeleving, werk/privé balans en eigen regie op het werk. Tussen de regio's bestaan verschillen als het gaat om de tevredenheid met het werk. Inwoners van Zuidoost Friesland en Leeuwarden zijn het minst tevreden.

Percentage inwoners dat (zeer) tevreden is met zijn/haar werk, 2020

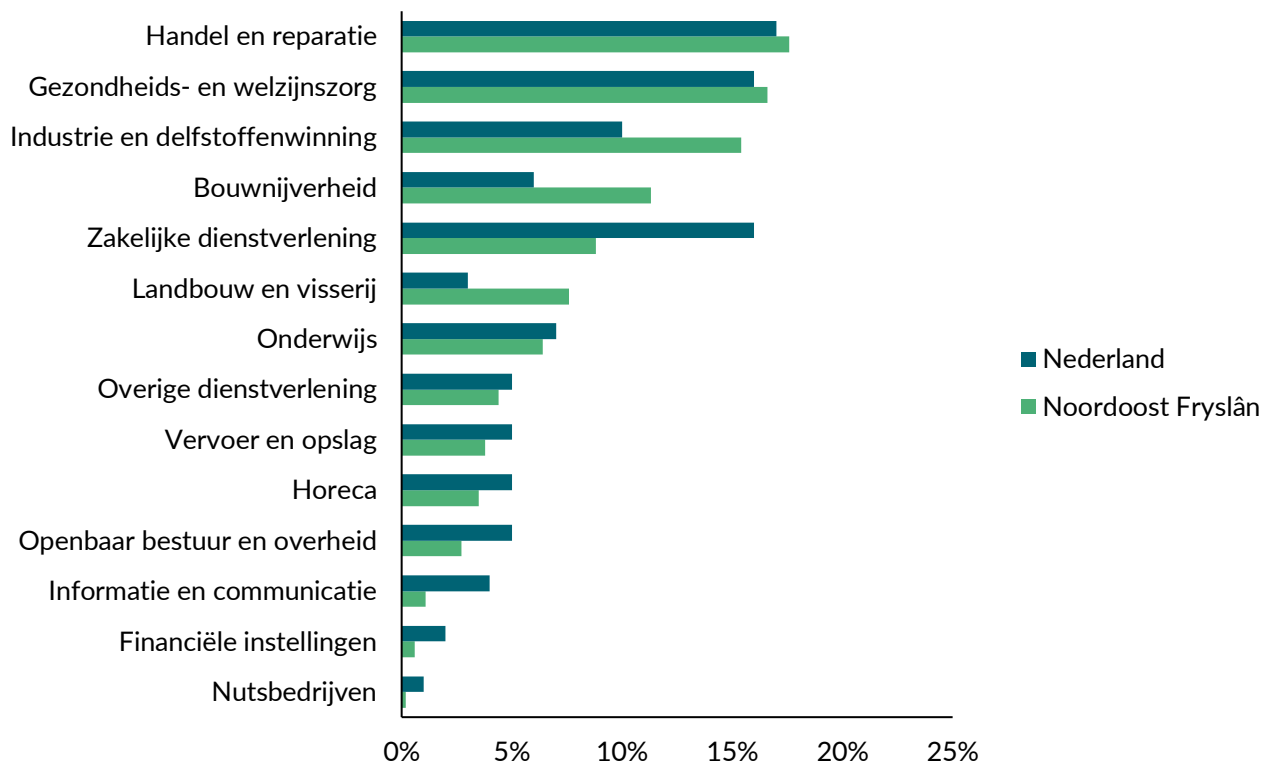

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Meeste banen in zorg en welzijn

De sector handel en reparatie telt in Noordoost Fryslân de meeste banen (18%), gevolgd door gezondheids- en welzijnszorg (17%), industrie en delfstoffenwinning (15%) en bouwnijverheid (11%). Op provinciaal niveau staan gezondheids- en welzijnszorg (19%) en handel en reparatie (16%) bovenaan. In Noordoost Fryslân valt op dat de bouwnijverheidssector met 11 procent een stuk groter is dan provinciaal (6%). Op landelijk niveau scoort de sector handel en reparatie het hoogst (17%), gevolgd door respectievelijk gezondheids- en welzijnszorg (16%), zakelijke dienstverlening (16%) en industrie en delfstoffenwinning (10%).

Aandeel banen per sector in Nederland en Noordoost Fryslân, 2020

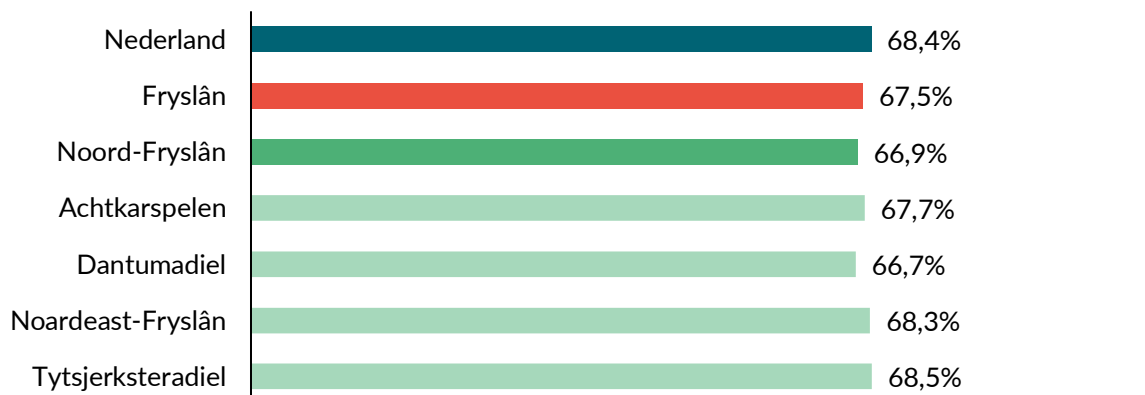

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Netto-arbeidsparticipatie iets gedaald

De netto-arbeidsparticipatie laat zien hoeveel procent van de beroepsbevolking van 15 tot 75 jaar werkzaam is. In 2020 ligt dat percentage in de regio Noord-Fryslân op 66,9 procent, iets lager dan de provincie (67,5%). De percentages liggen ongeveer een halve procentpunt lager dan het jaar ervoor. Het jaar 2020 kent dus een kleine afname van het aantal werkenden. Het ligt voor de hand dat dit te maken heeft met de maatregelen omtrent de Coronapandemie. In 2021 lijkt de werkgelegenheid zich weer hersteld te hebben. Over de afgelopen tien jaar zien we dan ook een gemiddelde stijging van zo'n twee à drie procentpunt. Dat steeds meer mensen werken is hard nodig. Door vergrijzing en ontgroening is de verwachting dat Fryslân tot 2050 22 procent van de beroepsbevolking kwijtraakt. Er zijn dus steeds minder mensen beschikbaar voor de Friese arbeidsmarkt (FSP, 2022).

Netto-arbeidsparticipatie (het aandeel van de werkzame beroepsbevolking (15 t/m 74 jaar) in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep), 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

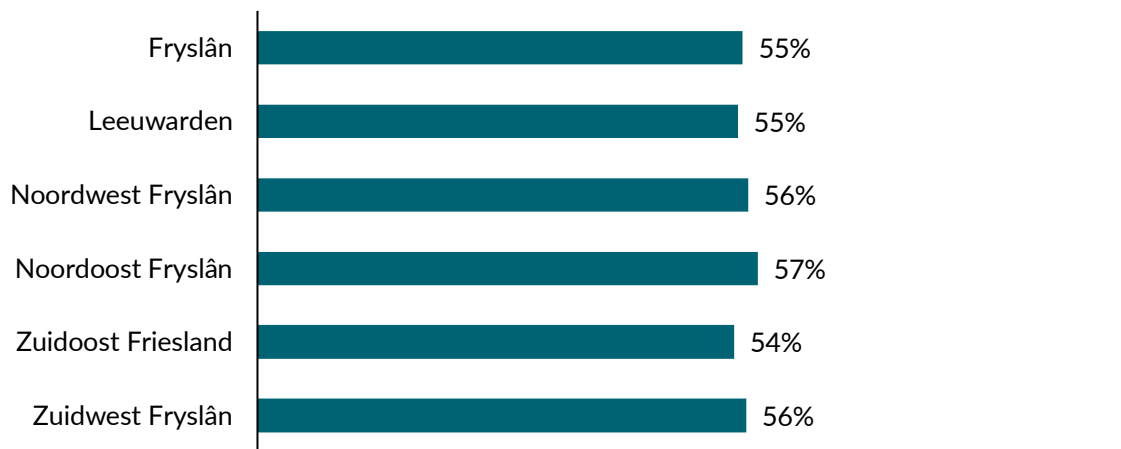
Minder openstaande vacatures

De vacaturegraad is het aantal openstaande vacatures per duizend banen. Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht. In 2020 stonden er in Nederland per duizend banen gemiddeld 25 banen open. In Fryslân was de vacaturegraad 22. De vacaturegraad kende vanaf 2015 een stijgende trend, maar is in 2020 gedaald ten opzichte van het jaar ervoor. Er zijn geen cijfers beschikbaar over de regio of individuele gemeenten ([CBS, 2021](#)).

Ruim de helft van de werkenden volgt scholing voor werk

In Noordoost Fryslân geeft 57 procent van de werkenden aan in de afgelopen twee jaar een opleiding of cursus te hebben gevolgd voor zijn/haar werk, hoger dan de andere regio's. Wendbaarheid van werkenden is belangrijk voor de veerkracht van de regionale economie. De overheid stimuleert mensen om te blijven leren, ook als ze al een baan hebben. Bepaalde groepen in de samenleving blijven echter achter in de deelname aan scholing. In 2021 gaf 62 procent van de hoogopgeleide inwoners van Fryslân aan, een opleiding gevolgd te hebben voor het werk, terwijl dat voor lageropgeleiden maar 40 procent was. Zo'n scheidslijn loopt er ook naar leeftijd: 50-plussers leren het minst vaak bij via een scholingstraject op het werk ([FSP, 2022](#)).

Percentage werkenden dat in de afgelopen twee jaar een opleiding of cursus heeft gevolgd voor het werk, 2020

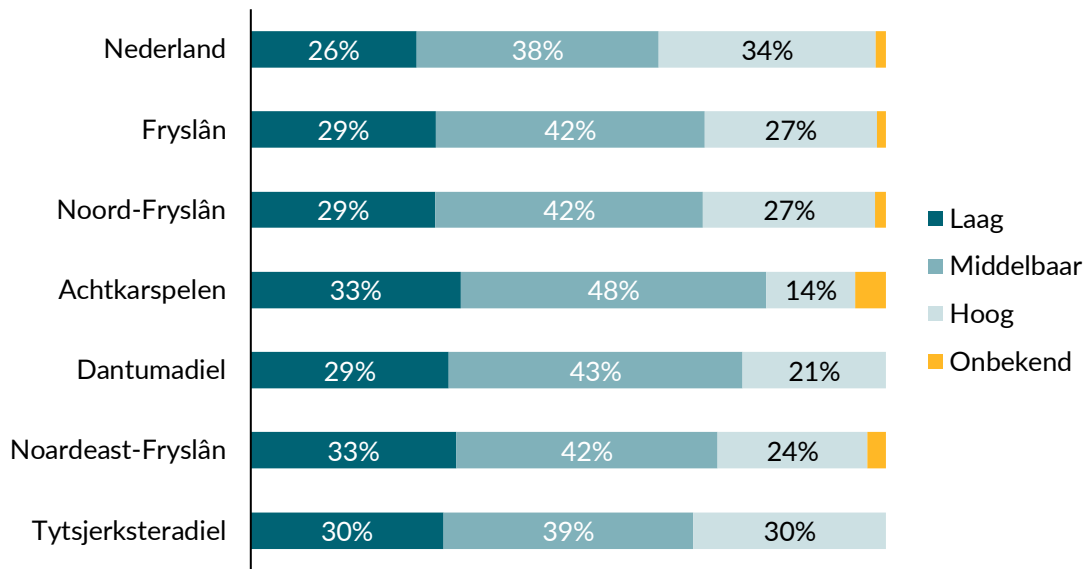
Bron: Panel Fryslân (FSP)

Minder hoogopgeleide bevolking in Noordoost Fryslân

De beroeps- en niet-beroepsbevolking (inwoners tussen de 15 en 75 jaar) kan worden ingedeeld naar onderwijsniveau in drie categorieën: laag-, middelbaar- en hoog onderwijs. Dit betreft de definitie en indeling van het CBS¹. In Noord-Fryslân valt 29 procent van de inwoners onder de categorie laag onderwijs, 42 procent middelbaar onderwijs en 27 procent hoog onderwijs. Van de overige twee procent is het onderwijsniveau onbekend. Deze verdeling is nagenoeg gelijk aan die op provinciaal niveau. Tussen de gemeenten zien we enige differentiatie. Vergeleken met landelijk kent de regio een groter aandeel laag- en middelbaar opgeleide beroepsbevolking, en een kleiner aandeel hoogopgeleide beroepsbevolking.

¹ Volgens definitie van het CBS: laagopgeleide omvat onderwijs op het niveau van basisonderwijs, het vmbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo, of de assistentenopleiding (mbo-1). Middelbaar opgeleide omvat de bovenbouw van havo/vwo, de opleidingen mbo-2 t/m mbo-4. Hoogopgeleide omvat onderwijs op het niveau van hbo of wo.

Percentage van de bevolking (15 tot 75 jaar) ingedeeld naar laag-, middelbaar- en hoog onderwijs, 2020²

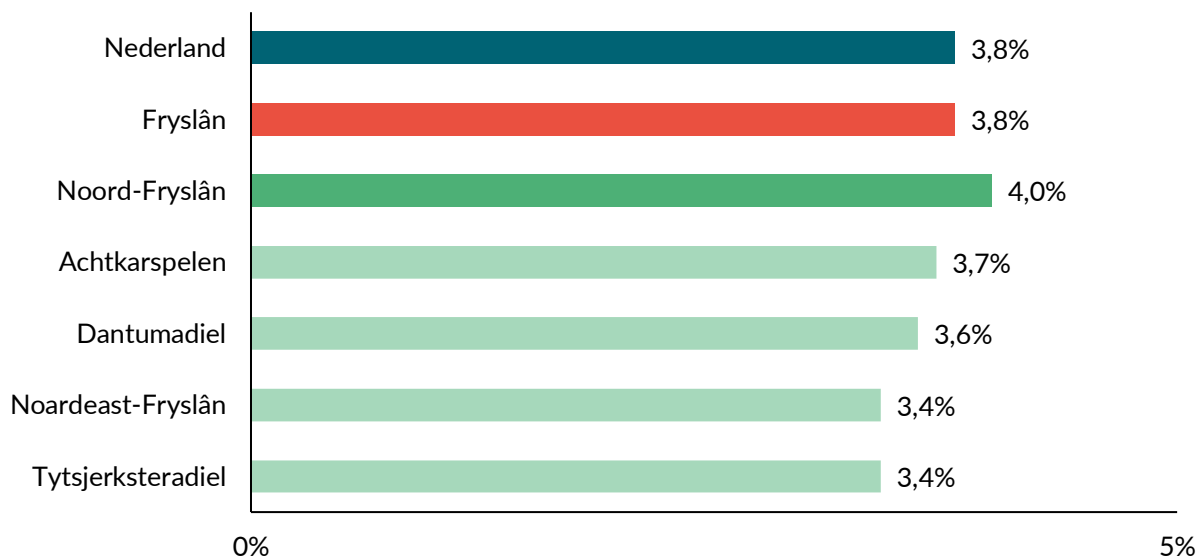

Bron: CBS, bewerking FSP

Werkloosheid licht toegenomen

In 2020 was 4 procent van de beroepsbevolking in Noord-Fryslân werkloos. Sinds 2015 daalde de werkloosheid gestaag, zowel landelijk als regionaal. Echter is de werkloosheid in 2020 weer met ongeveer een half procentpunt licht toegenomen ten opzichte van 2019. Aangenomen wordt dat de oorzaak daarvan in de coronacrisis ligt. Die tijdelijke afname zien we overal terug, zowel landelijk als regionaal. Landelijk is de werkloosheid alweer gedaald tot het niveau voor de coronacrisis (CBS, 2022).

Percentage personen (15 t/m 74 jaar) zonder betaald werk (zij die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn), 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

² Het CBS gebruikt voor deze indicator afgeronde cijfers. Deze afgeronde cijfers zijn vertaald naar percentages, daardoor telt niet elke rij op tot precies honderd procent.

// ONDERWIJS

Goed onderwijs is de basis voor een samenleving waarin iedereen tot zijn recht komt en de kans krijgt het beste uit zichzelf te halen. Een diploma biedt meer kans op een baan en een goede toekomst. Daarom moeten kinderen in Nederland vanaf vijf jaar naar school, totdat ze een diploma (startkwalificatie) hebben of achttien jaar worden. Het thema onderwijs omvat vier indicatoren, namelijk: leerlingenaantallen, schooladvies, diploma's vmbo/havo/vwo en diploma's mbo/hbo/wo.

Dalende leerlingenaantallen in het onderwijs

Er zijn in de afgelopen jaren minder kinderen geboren in Fryslân, waardoor het aantal leerlingen in het onderwijs daalt. In 2010/2011 volgden ruim 12.000 kinderen basisonderwijs in Noordoost Fryslân. In de afgelopen tien jaar is het aantal leerlingen met bijna 1500 gedaald (-12%). De leerlingendaling houdt naar verwachting aan tot 2026. Daarna wordt een lichte stijging verwacht. In Noordoost Fryslân is de daling van het aantal leerlingen iets kleiner dan provinciaal (-15%). Wel zijn er grote verschillen per gemeente. Vooral in Tytsjerksteradiel (-16%) is het aantal leerlingen flink gedaald in de afgelopen tien jaar. In Dantumadiel (-8%) is de daling het kleinst. Het dalende aantal leerlingen wordt ook steeds meer merkbaar in het voortgezet onderwijs.

De leerlingendaling heeft consequenties voor de organisatie van het onderwijs. Scholen krijgen minder inkomsten en hebben minder klaslokalen en leraren nodig. Soms daalt het aantal leerlingen zo sterk dat een school moet sluiten of fuseren. Het aantal basisscholen in Noordoost Fryslân is sinds 2011 met 15 afgenomen ([DUO, 2021](#)). Ook hebben twee scholen voor voortgezet onderwijs, namelijk locatie Ferwert van het Dockinga Collega en Christelijke Mavo De Saad in Damwoude hun deuren moeten sluiten.

Aantal leerlingen en procentuele stijging/daling in het basisonderwijs per regio, 2010/2011-2019/2020

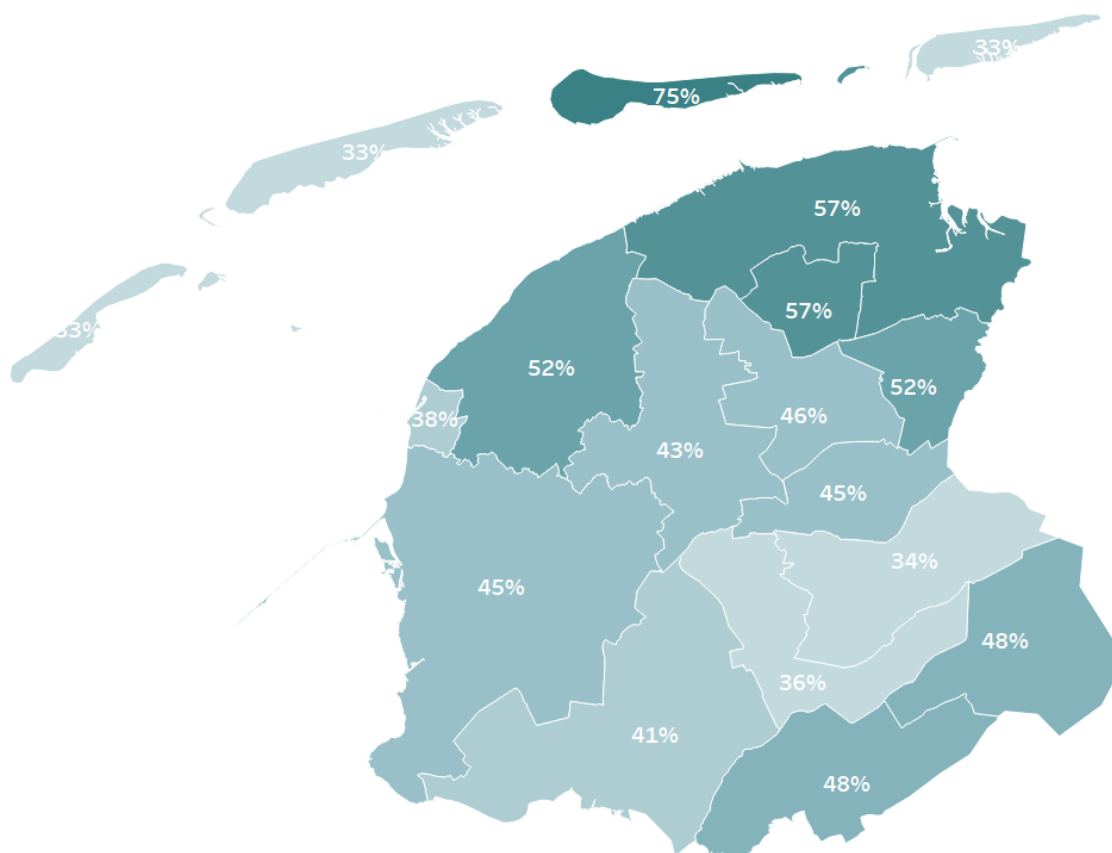
Regio	2010/2011	2019/2020	Procentuele stijging/daling
Fryslân	61.160	51.920	-15%
Noordoost Fryslân	12.046	10.614	-12%
Achtkarspelen	2.797	2.482	-11%
Dantumadiel	1.763	1.623	-8%
Noardeast-Fryslân	4.402	3.908	-11%
Tytsjerksteradiel	3.084	2.601	-16%

Lagere schooladviezen in Noordoost Fryslân

Kinderen met dezelfde talenten krijgen in het onderwijs niet altijd gelijke kansen. In schooljaar 2020/2021 had 57 procent van de leerlingen in Dantumadiel en Noardeast-Fryslân een hogere score (tenminste een halve schoolsoort hoger dan het schooladvies) op de eindtoets dan het schooladvies van de basisschool. In Achtkarspelen (52%) en Tytsjerksteradiel (46%) is dat aandeel iets lager. Alle gemeenten in Noordoost Fryslân scoren daarmee hoger dan provinciaal (45%) en landelijk (38%).

Uit onderzoek blijkt dat kinderen van hoogopgeleide ouders gemiddeld hogere adviezen krijgen, ook al zijn de schoolprestaties hetzelfde ([Onderwijsinspectie, 2018](#)). Mogelijk is dit een van de verklaringen voor de lagere adviezen in Noordoost Fryslân. Het gemiddelde opleidingsniveau (dus ook van de ouders) in deze regio ligt lager dan landelijk.

Percentage leerlingen per gemeente, waarvan de score van de eindtoets hoger dan het schooladvies is, 2020/2021

Bron: DUO, bewerking FSP

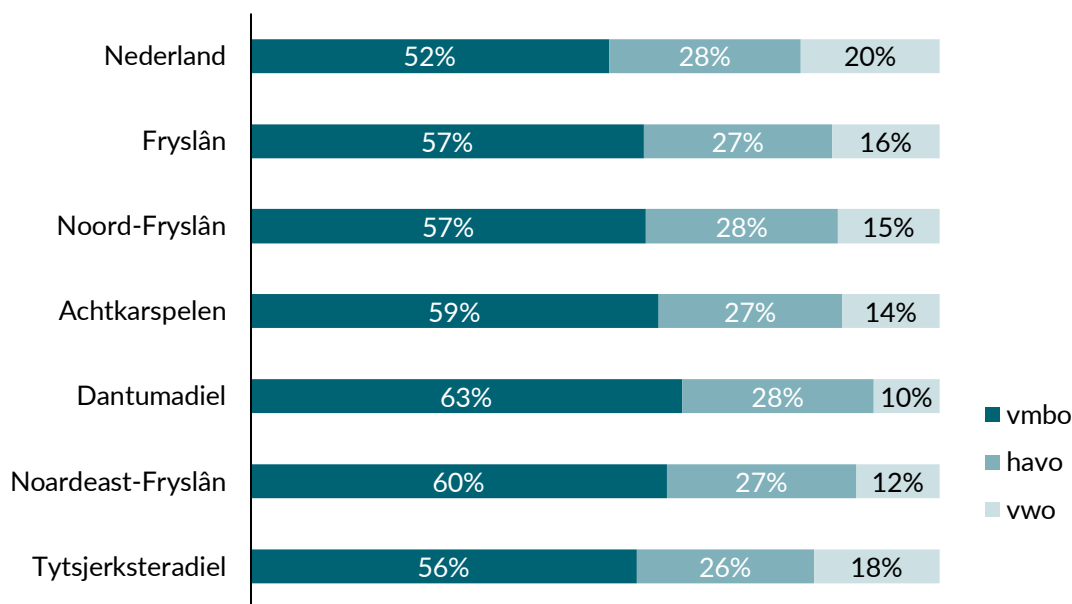
Schooladvies in groep 8

Sinds 2015 is het schooladvies van de leerkracht leidend bij de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs. Op basis van leerprestaties, aanleg en ontwikkeling adviseert de leerkracht welk schooltype het beste bij het kind past. Vervolgens maken de kinderen een verplichte eindtoets. Als de uitslag op de eindtoets tenminste een half schoolniveau hoger is dan het gegeven schooladvies, moet de basisschool het schooladvies heroverwegen. De basisschool kan in overleg met de ouders en leerling het schooladvies naar boven bijstellen, maar dit is niet verplicht.

Meer vmbo-diploma's in Noordoost Fryslân

In regio Noord-Fryslân behaalde 57 procent van de leerlingen in schooljaar 2019/2020 een vmbo-diploma. Dat is gelijk aan het Friese gemiddelde (57%) en een stuk hoger dan het landelijke gemiddelde van 52 procent. Als we kijken naar de gemeenten in Noordoost Fryslân dan zien we dat de meeste gemeenten in de regio een hoger percentage vmbo-diploma's hebben dan het Friese gemiddelde. Vooral in gemeenten Dantumadiel (63%) en Noardeast-Fryslân (60%) is het percentage vmbo-diploma's hoog. Alleen in Tytsjerksteradiel is het aandeel vmbo-diploma's (56%) lager dan provinciaal en het aandeel vwo-diploma's (28%) hoger. In de afgelopen tien jaar ligt het aandeel vmbo-diploma's structureel hoger dan landelijk. Dat komt overeen met de schooladviezen in groep 8. Leerlingen uit Fryslân krijgen vaker een vmbo-advies en minder vaak een vwo-advies dan landelijk ([DUO, 2021](#)).

Gediplomeerden per regio naar onderwijssoort in het voortgezet onderwijs, 2019/2020

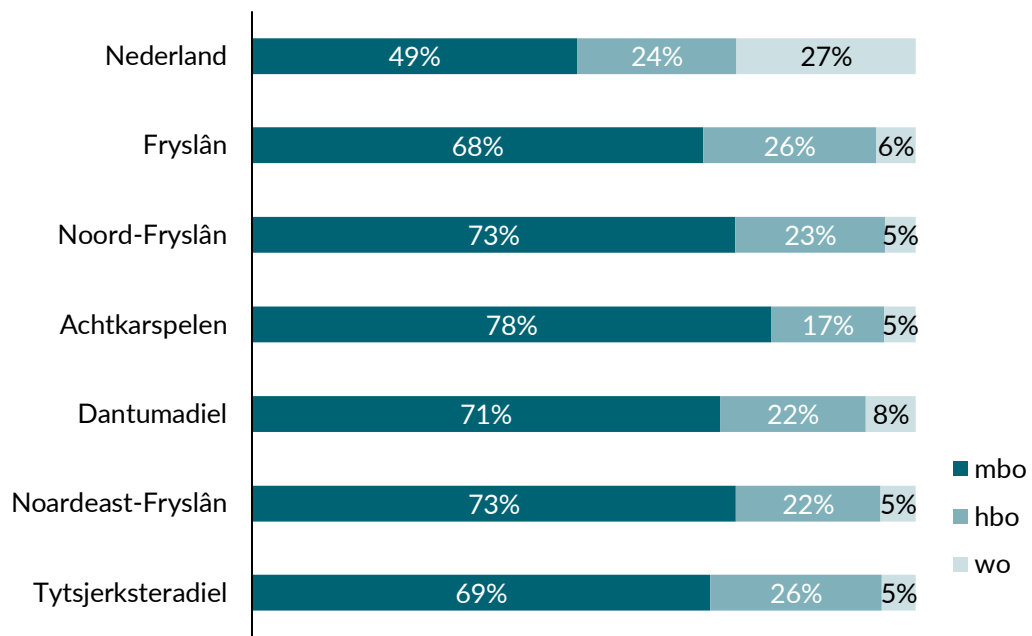
Bron: DUO, bewerking FSP

Meer mbo-diploma's in Noordoost Fryslân

Bijna driekwart (73%) van de diploma's die in Noord-Fryslân werden behaald in schooljaar 2019/2020 is een mbo-diploma. Dat aandeel is veel hoger dan provinciaal (68%) en landelijk (49%). Als we kijken naar de gemeenten in de regio dan zien we dat in verhouding in Tytsjerksteradiel (69%) de minste mbo-diploma's worden behaald en in Achtkarspelen (78%) en Noardeast-Fryslân de meeste (73%).

Het aandeel wo-studenten in Noord-Fryslân (5%) en Fryslân (6%) is veel lager dan landelijk, waar bijna een kwart (24%) van de jongeren een wo-opleiding volgt. Eerder zagen we al dat er minder vwo-adviezen worden gegeven en uiteindelijk ook minder vwo-diploma's worden behaald. Een logisch gevolg is dat minder jongeren doorstromen naar het wetenschappelijk onderwijs. Dat effect wordt versterkt door het beperkte aanbod van wetenschappelijk onderwijs in Fryslân. Een wetenschappelijke opleiding is voor Friese studenten vaak alleen buiten de provincie mogelijk. Mogelijk kiezen zij eerder voor een andere opleiding of verlaten zij de provincie.

Gediplomeerden per regio naar onderwijssoort in het beroeps- en wetenschappelijk onderwijs, 2019/2020

Bron: DUO, bewerking FSP

// WONEN

Een goed dak boven het hoofd is een primaire levensbehoefte en een belangrijke basisvoorwaarde voor brede welvaart. Waar en hoe je woont is van grote betekenis voor de kwaliteit van leven. In Nederland gaat een aanzienlijk deel van het maandelijkse inkomen op aan de huur of hypotheek van een woning. De plek waar men woont is bovendien ook van belang voor de gezondheid en het sociale leven, zoals de nabijheid van voorzieningen. Binnen het thema wonen kijken we naar het totaal aantal woningen, aantal sloop- en nieuwbouwwoningen, het percentage koop- en huurwoningen, gemiddelde verkoopprijs en de ontwikkeling van de verkoopprijs.

Woningoverzicht

Onderstaande tabel laat het totaal aantal woningen op 1 januari 2021 zien. In de regio Noordoost Fryslân zijn er dan 55.166 woningen. In 2021 zijn er in de regio 281 nieuwbouwwoningen gerealiseerd en 109 woningen gesloopt.

Aantal woningen totaal, nieuwbouw en gesloopt per regio in 2021

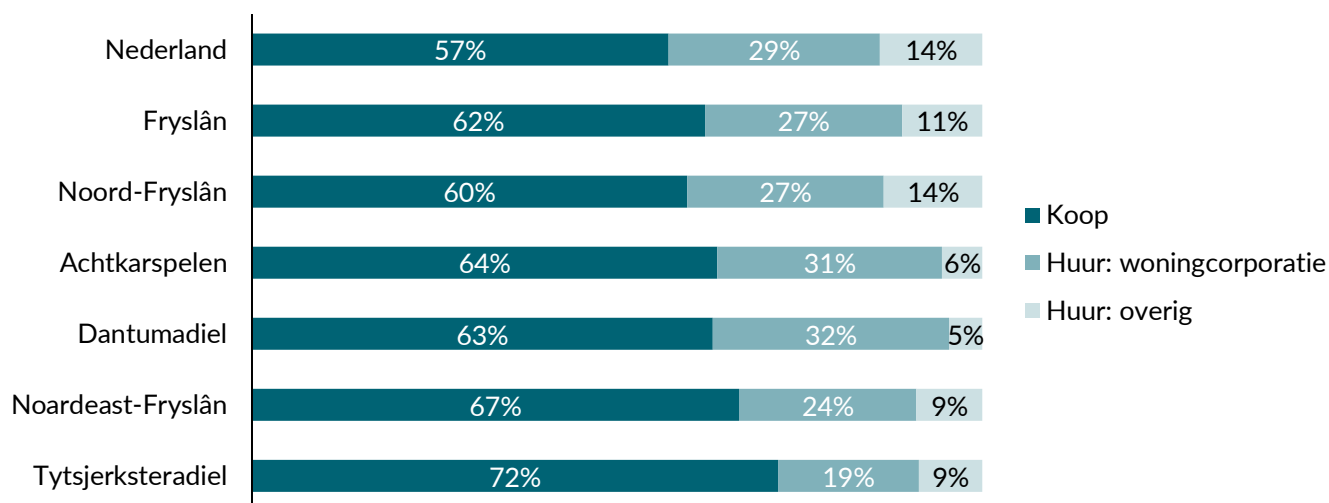
	Totaal aantal woningen 1 januari 2021	Aantal nieuwbouwwoningen 2021	Aantal gesloopte woningen 2021
Nederland	7.966.331	68.633	9.561
Fryslân	304.693	1.909	626
Noordoost Fryslân	55.166	281	109
Achtkarspelen	12.181	72	11
Dantumadiel	8.202	51	22
Noardeast-Fryslân	20.690	122	39
Tytsjerksteradiel	14.093	36	37

Bron: CBS, bewerking FSP

Meer koop- dan huurwoningen

Zowel de provincie Fryslân als de regio Noord-Fryslân kent een hoger aandeel koopwoningen; respectievelijk 62 en 60 procent van de woningvoorraad. Landelijk ligt dat lager, namelijk op 57 procent. Het grootste deel van de huurwoningen is eigendom van de woningcorporaties. De gemeenten in Noordoost Fryslân kennen allemaal een hoger aandeel koopwoningen dan in de regio Noord-Fryslân als geheel. Tytsjerksteradiel kent het grootste aandeel koopwoningen.

Voorraad woningen naar eigendom op 1 januari, 2021

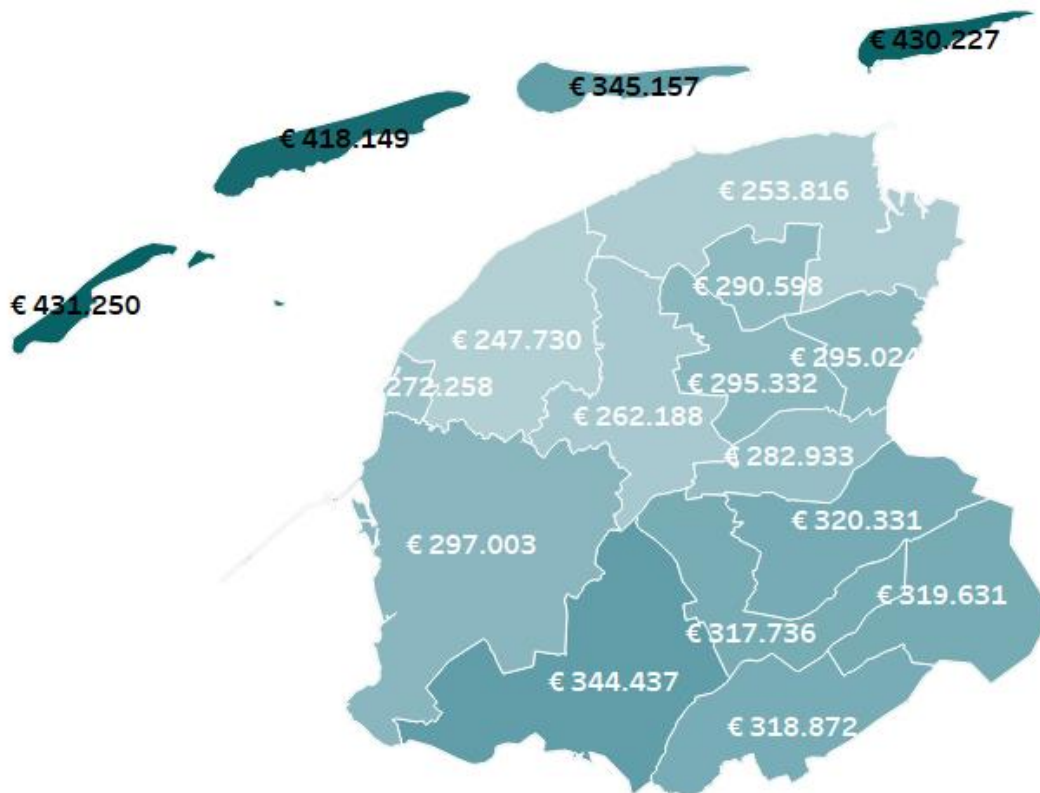

Bron: CBS, bewerking FSP

Gemiddelde verkoopprijs stijgt

Onderstaande kaart laat de gemiddelde verkoopprijs van woningen per gemeente zien. In heel Fryslân waren de verkochte woningen op de vier Waddeneilanden gemiddeld het duurst. In de regio Noordoost Fryslân lag in 2021 de gemiddelde verkoopprijs van bestaande woningen in de gemeenten Achtkarspelen (€ 295.024) en Tytsjerksteradiel (€ 295.332) het hoogst, gevolgd door de gemeente Dantumadiel (€ 290.598). De gemeente Noardeast-Fryslân kende de laagste gemiddelde verkoopprijs (€253.816). De gemiddelde verkoopprijs in gemeente Achtkarspelen is het afgelopen jaar het hardst gestegen.

Gemiddelde verkoopprijs woningen per Friese gemeente, 2021

Bron: CBS, bewerking FSP

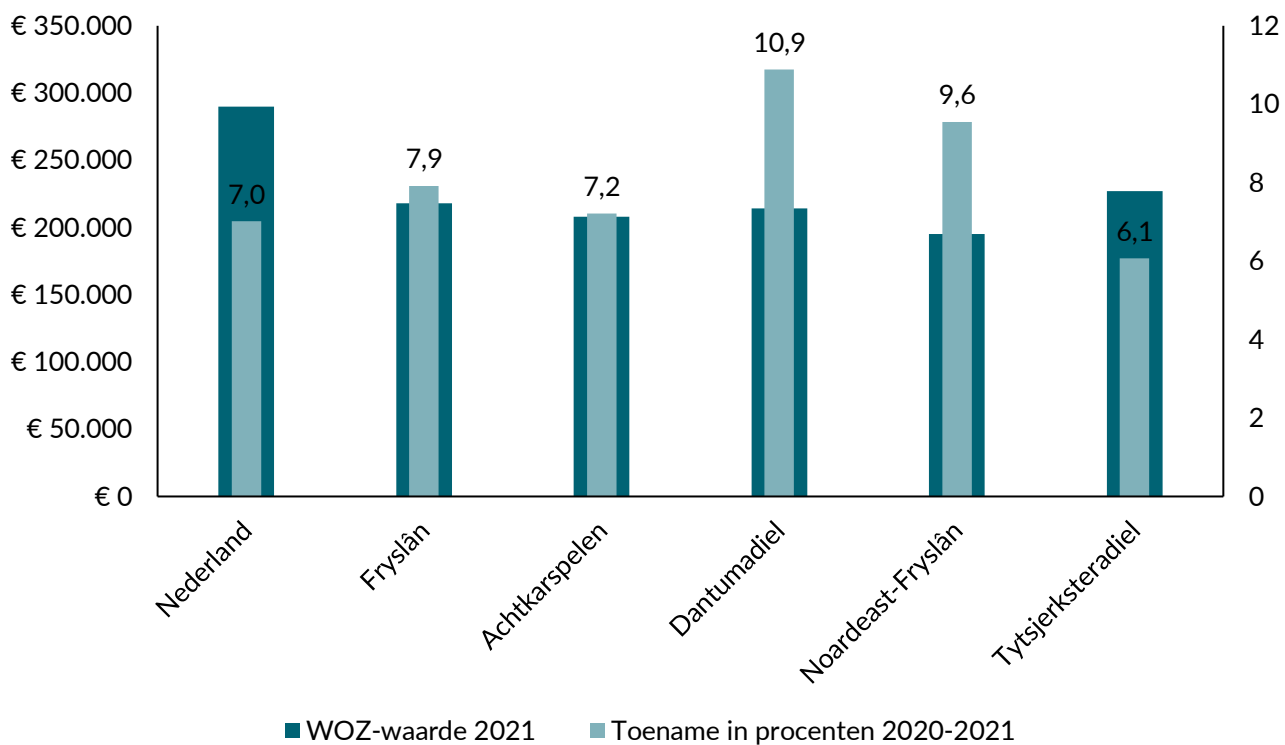
De gemiddelde verkoopprijs van woningen stijgt zowel in Fryslân als landelijk. In Fryslân zijn woningen gemiddeld nog steeds goedkoper dan in Nederland. In 2021 werd een woning in Fryslân voor gemiddeld €290.253 verkocht, landelijk was dat €386.714. Zowel de gemeenten, provincie als Nederland laten een stijgende trend zien vanaf ongeveer 2013. De gemiddelde verkoopprijs van Nederland ligt behoorlijk boven die in Fryslân en de afzonderlijke gemeenten. In 2021 ligt de gemiddelde verkoopprijs van Noardeast-Fryslân onder het provinciaal gemiddelde, in de andere gemeenten in de regio ligt die rond het provinciaal gemiddelde.

WOZ-waarde stijgt

In Nederland bedroeg de WOZ-waarde van woningen in 2021 gemiddeld €290.000. Dat is een stijging van 7 procent ten opzichte van het jaar er voor en de hoogste waarde ooit gemeten. De WOZ-waarde nam wel minder hard toe dan in het voorgaande jaar.

Dantumadiel kende met 10,9 procent de hoogste stijging van de WOZ-waarde in de provincie Fryslân. In Noardeast-Fryslân bedroeg de stijging 9,6 procent. In Achtkarspelen en Tytsjerksteradiel was de stijging minder groot, respectievelijk 7,2 en 6,1 procent. De gemiddelde WOZ-waarde in Fryslân lag in 2021 op €218.000. In Tytsjerksteradiel lag die hoger dan het provinciaal gemiddelde (€227.000), in de andere gemeenten lag de WOZ-waarde lager dan het provinciaal gemiddelde.

Gemiddelde WOZ-waarde 2021 (linker-as) en toename in procenten ten opzichte van 2020 (rechter-as)

Bron: CBS, bewerking FSP

// SAMENLEVING

Voor de brede welvaart is het belangrijk dat iedereen kan deelnemen aan de samenleving en dat mensen vertrouwen op elkaar en op instituties zoals de overheid en het rechtssysteem. De sociale infrastructuur, zoals familieverbanden, burens, vrienden, en verenigingen, vormt daarbij de basis ([CBS, 2015](#)). Dit kan via verenigingen zoals sportclubs, door informele contacten die mensen hebben met vrienden, familie of collega's of door het doen van vrijwilligerswerk. Om zicht te krijgen op de sociale samenhang bestaat het thema samenleving in de brede welvaart uit vier indicatoren, namelijk: contact met familie, vrienden en burens, eenzaamheid, het vertrouwen in instituties, het vertrouwen in mensen onderling en het aandeel inwoners dat vrijwilligerswerk doet.

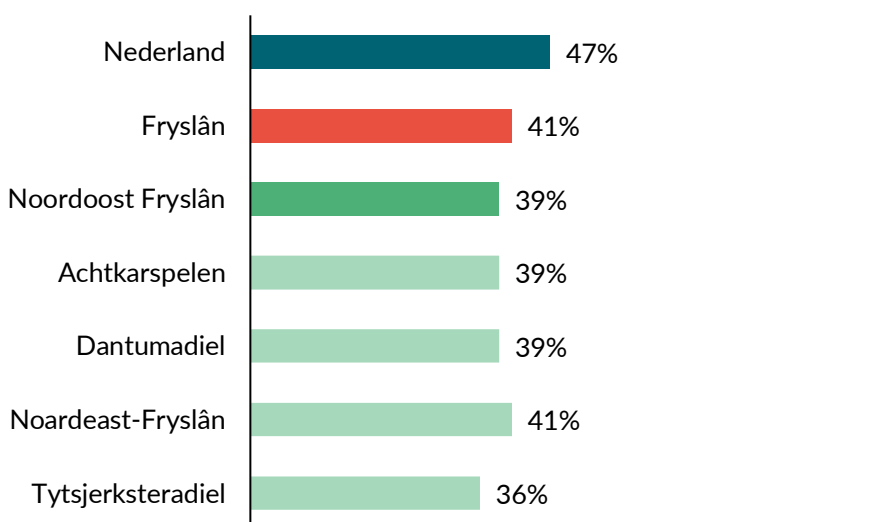
Contact met familie, vrienden en burens gedaald

In Noord-Fryslân had 72 procent van de inwoners van 15 jaar en ouder in 2020 minstens één keer per week contact met familie, vrienden en burens. In 2012 was dit aandeel nog 77 procent. Ook landelijk (-5%) en in Fryslân (-4%) is het aandeel dat wekelijks contact heeft met familie, vrienden en burens gedaald in dezelfde periode ([CBS, 2020](#)).

Veel ervaren eenzaamheid, maar minder dan landelijk

In Noordoost Fryslân is 39 procent van de inwoners in 2020 eenzaam. Dit is een groot aandeel, maar wel lager dan landelijk waar 47 procent van de inwoners eenzaam is. In Achtkarspelen en Dantumadiel is 39 procent van de inwoners eenzaam. Noardeast-Fryslân scoort gelijk aan het Friese gemiddelde en in Tytsjerksteradiel woont relatief het laagste aandeel (37%) inwoners met eenzaamheid. De meeste mensen hebben behoefte aan sociaal contact. Ze willen graag deel uitmaken van een groep, ervaringen delen en kunnen aankloppen bij anderen voor steun. Als de hoeveelheid en/of de aard van contacten niet voldoen aan de behoefte van mensen, kunnen zij zich eenzaam voelen. Langdurige eenzaamheid gaat ten koste van het welbevinden van mensen en verhoogt het risico op gezondheidsproblemen ([VZinfo, 2022](#)). Eenzaamheid is van alle leeftijden, maar onder 75 plussers komt het vaker voor dan onder jongeren. Ook laag- en middelbaaropgeleiden zijn vaker eenzaam dan hoogopgeleide inwoners ([FSP, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) dat matig tot ernstig eenzaam is per regio, 2020

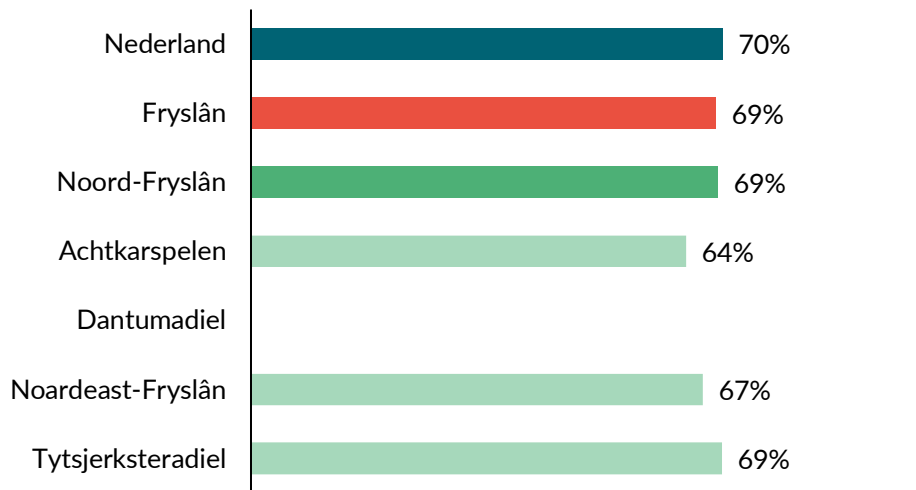

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Vertrouwen in instituties gestegen tijdens begin coronacrisis

In Fryslân en Noord-Fryslân had 69 procent van de inwoners in 2020 vertrouwen in instituties, zoals de Tweede Kamer, politie en rechters. Een jaar eerder was dat nog 62 procent. Ook landelijk steeg het vertrouwen. Net als een jaar eerder is het vertrouwen in Achtkarspelen het laagst, namelijk 64 procent. In Noardeast-Fryslân (67%) en Tytsjerksteradiel (69%) is het vertrouwen gelijk of hoger dan provinciaal. Voor Dantumadiel zijn geen cijfers beschikbaar. Tijdens crisissen in een samenleving als gevolg van een externe dreiging wordt vaak een stijging van politiek vertrouwen waargenomen. Mensen zijn dan geneigd om zich eensgezind te scharen achter regeringsleiders en andere autoriteiten (SCP, 2021). Inmiddels is het vertrouwen in Fryslân in de regering en de Tweede Kamer lager dan voor de coronacrisis, blijkt uit onderzoek van Panel Fryslân (FSP, 2021).

Percentage inwoners (15+) dat vertrouwen heeft in de Tweede Kamer, politie en rechters per regio, 2020

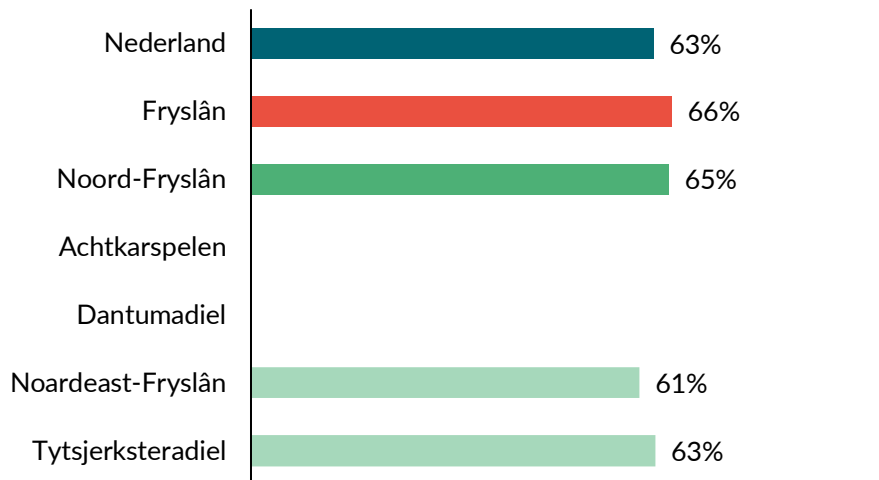

Bron: CBS, bewerking FSP

Vertrouwen in anderen stijgt

In Noord-Fryslân heeft 65 procent van de inwoners in 2020 over het algemeen vertrouwen in anderen. In 2012 was dat 63 procent. Het vertrouwen in de regio is iets lager dan provinciaal (66%), maar wel hoger dan landelijk (63%). In Noardeast-Fryslân (61%) en Tytsjerksteradiel (63%) is het vertrouwen in anderen lager dan gemiddeld in de regio. Voor Achtkarspelen en Dantumadiel zijn geen cijfers beschikbaar. Vertrouwen is onmisbaar in sociale relaties en essentieel voor het functioneren van de samenleving. Over het algemeen hebben inwoners met een laag opleidingsniveau minder vertrouwen in andere mensen dan hoogopgeleiden. Dit was ook voor de coronacrisis het geval, maar dit verschil is groter geworden naarmate de crisis langer duurde (FSP, 2021).

Percentage inwoners (15+) dat vindt dat anderen in het algemeen te vertrouwen zijn per regio, 2020

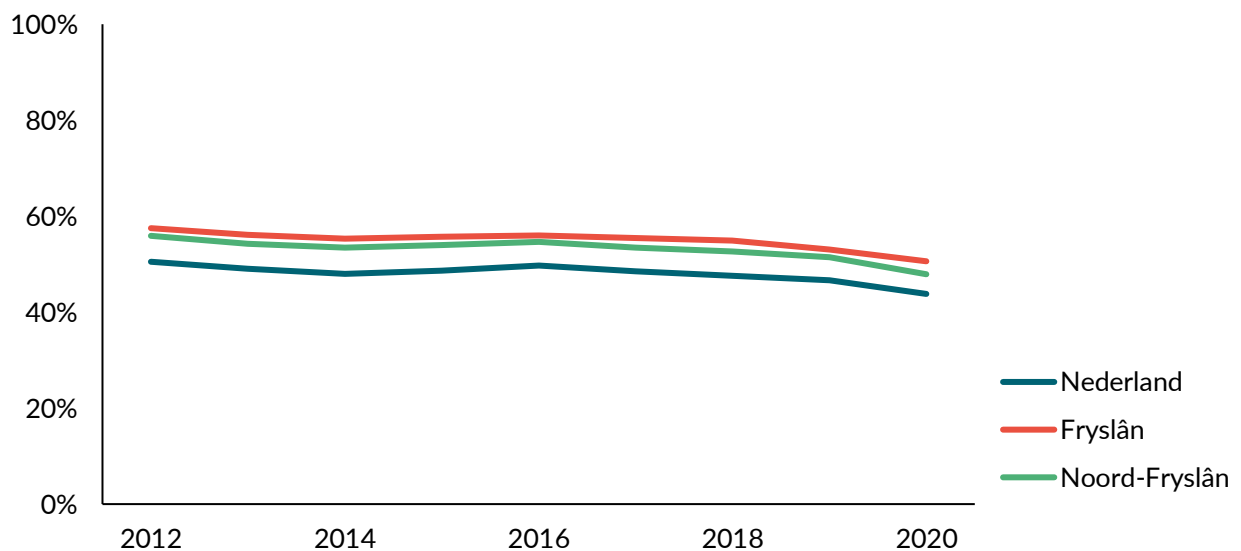

Bron: CBS, bewerking FSP

Aandeel vrijwilligerswerk daalt

Bijna de helft van de inwoners (48%) van Noord-Fryslân deed in 2020 vrijwilligerswerk. In 2012 was dat aandeel nog 56 procent. Ook provinciaal is het aandeel vrijwilligerswerk gedaald van 58 procent in 2012 naar 51 procent in 2020. Er zijn grote verschillen per gemeente in Noordoost Fryslân. In Noardeast-Fryslân doet 47 procent van de inwoners vrijwilligerswerk, in Achtkarspelen 49 procent en in Tytsjerksteradiel 50 procent. Voor Dantumadiel zijn net als vorig jaar geen cijfers beschikbaar. De mate waarin vrijwilligers actief zijn is een belangrijke indicator van de sociale samenhang en voor de brede welvaart. Vrijwilligerswerk is een manier om met elkaar in contact te komen en een bijdrage te leveren aan de samenleving. Over het algemeen doen inwoners met een hoog opleidingsniveau vaker vrijwilligerswerk dan lager opgeleiden. Ook doen inwoners van dorpen vaker vrijwilligerswerk dan inwoners van grotere plaatsen (>5000 inwoners) ([FSP, 2022](#)).

Percentage inwoners (15+) dat vrijwilligerswerk heeft verricht voor organisaties of verenigingen per regio, 2012-2020

Bron: CBS, bewerking FSP

// VEILIGHEID

Veiligheid is essentieel voor een leefbare omgeving. Naarmate de leefomgeving onveiliger is, neemt doorgaans de participatie af en voelen mensen zich minder verantwoordelijk voor hun omgeving. Bovendien zijn mensen die zich veilig voelen gelukkiger en tevredener met het leven. Veiligheid heeft daarbij zowel een fysieke als een mentale dimensie. Fysieke onveiligheid leidt tot letsel of zelfs dodelijke slachtoffers. Het gevoel van onveiligheid kan ten koste gaan van participatie en verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van de leefomgeving. Het thema veiligheid wordt met vier indicatoren in beeld gebracht, namelijk: vaak onveilig voelen in de buurt, het aantal ondervonden delicten, het aantal geregistreerde misdrijven en het rapportcijfer dat inwoners geven voor de veiligheid in hun dorp of wijk.

Minder vaak onveilig gevoel in de buurt

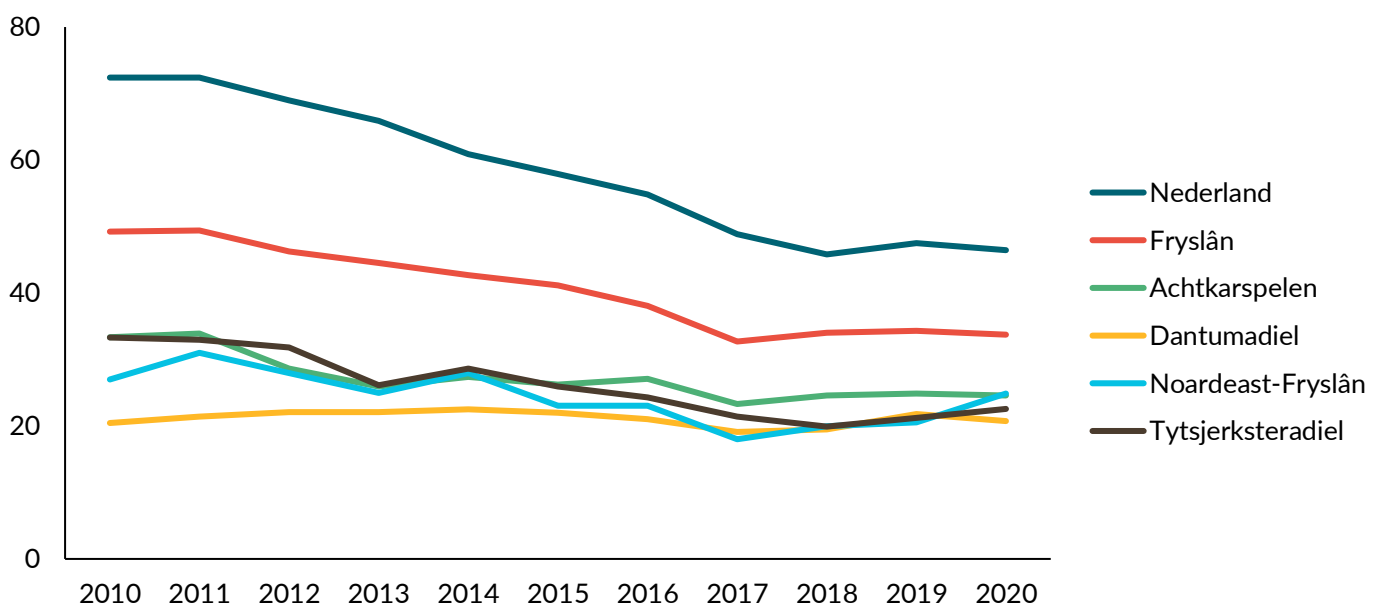
Voor de indicatoren 'vaak onveilig voelen in de buurt' en het aantal ondervonden delicten zijn geen nieuwe cijfers beschikbaar. Uit de regionale Monitor Brede Welvaart van vorig jaar bleek dat in Fryslân minder inwoners zich vaak onveilig voelen in de buurt (0,9%) vergeleken met het landelijk gemiddelde (1,4%). Gevoelens van onveiligheid hangen negatief samen met geluk en de tevredenheid met het leven ([FSP, 2021](#)).

Ook het aantal ondervonden delicten lag in Fryslân lager dan landelijk. Misdaad grijpt direct in op de kwaliteit van leven van slachtoffers ([CBS, 2020](#)). Zowel het feitelijke risico op slachtofferschap als het gevoel van (on)veiligheid doen ertoe.

Aantal geregistreerde misdrijven

Landelijk worden er gemiddeld 47 misdrijven per 1000 inwoners geregistreerd, ten opzichte van 34 misdrijven per 1000 inwoners in Fryslân. In Fryslân ligt dit aantal relatief het laagst van alle provincies. Sinds 2010 is de geregistreerde criminaliteit in Fryslân met bijna een derde (31%) afgenomen, met een vergelijkbaar beeld voor landelijk. Overigens is deze trend al ouder, vanaf de eeuwwisseling zien we een opzienbarende daling van het aantal geregistreerde misdrijven. Mogelijk houdt dit verband met een afname van de bereidheid tot aangifte doen. Niettemin is deze aanname noch bevestigd noch ontkracht, en lijkt het erop dat het niet de enige mogelijke verklaring is. Waarschijnlijk heeft een combinatie van preventie en handhaving ook invloed op de daling van het aantal registraties. Voor de regio Noordoost Fryslân zijn geen cijfers bekend. De aantallen van de individuele gemeenten liggen vrij dicht bij elkaar, onder het provinciale cijfer.

Aantal geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners, 2010-2020

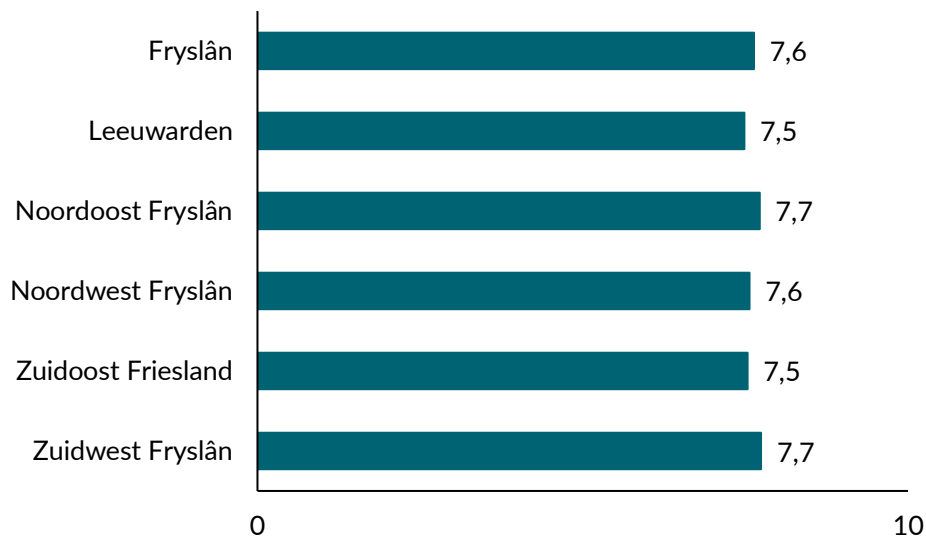

Bron: CBS, bewerking FSP

Tevreden over veiligheid in dorp of wijk

Over het algemeen zijn inwoners van Fryslân tevreden over de veiligheid in hun dorp of wijk. In Noordoost Fryslân waarderen de inwoners deze met een 7,7. Uit onderzoek blijkt dat inwoners van grote(re) dorpen of steden ontevredener zijn dan in de kleine(re) dorpen. Ook speelt het type woning een rol. Mensen die in een huurwoning wonen geven een lager cijfer (7,1) voor de veiligheid in hun dorp of wijk dan woningeigenaren (7,6). Een op de negen inwoners van Fryslân (11%) voelt zich wel eens onveilig in hun dorp of wijk. Dit komt vaker voor in grote(re) woonplaatsen, onder huurders en onder laagopgeleiden ([FSP, 2021](#)).

Gemiddeld rapportcijfer over tevredenheid veiligheid in dorp of wijk in Fryslân, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

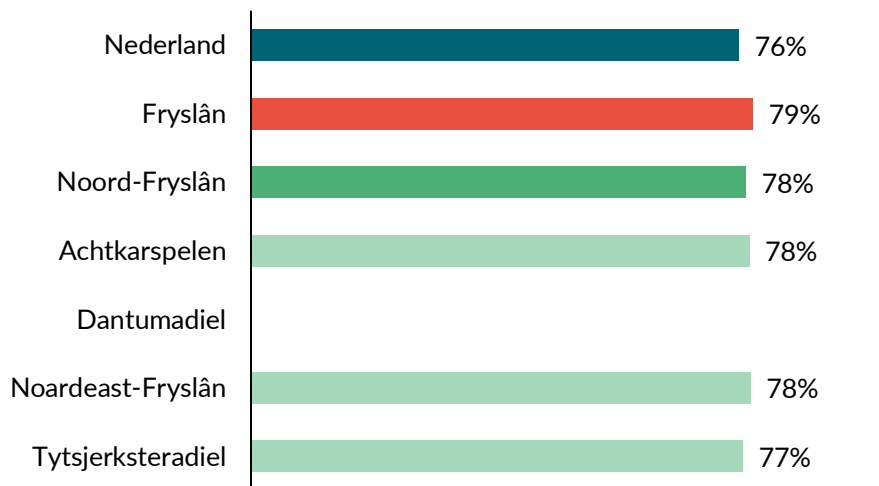
// VRIJE TIJD

Vrije tijd is de tijd die overblijft als de niet-vrijblijvende activiteiten, zoals (huishoudelijk) werk, zorg en studie gedaan zijn. Vrije tijd en de invulling daarvan zijn belangrijk voor het welbevinden van mensen. Naast ontspanning, zorgt het ook voor ontplooiing en ontmoeting met andere mensen. Ook kunnen vrijetijds mogelijkheden op korte afstand positief zijn voor een prettig woonklimaat. Het thema vrije tijd wordt in beeld gebracht door vier indicatoren, namelijk: tevredenheid met vrije tijd, bezoek aan culturele activiteiten en voorstellingen, lidmaatschap verenigingen en attitude over toerisme.

Tevredenheid over vrije tijd gestegen

In regio Noord-Fryslân is 78 procent van de inwoners tevreden met de hoeveelheid vrije tijd. In 2019 was dit percentage nog 75 procent. Ook het Friese (+3%) en landelijk (+2%) gemiddelde is gestegen sinds 2019. Dat is opvallend, want sinds 2013 was er een dalende trend te zien in alle regio's. Wellicht heeft dit te maken met de coronapandemie. Tijdens de lockdown(s) veranderde de tijdsindeling van veel mensen, waardoor sommige inwoners wellicht meer vrije tijd overhielden. Als we kijken naar de gemeenten in Noordoost Fryslân, dan zien we dat Achtkarspelen en Noardeast-Fryslân het hoogst scoren (78%) en inwoners van Tytsjerksteradiel geven de laagste waardering voor hun vrije tijd (77%). Voor Dantumadiel zijn er geen cijfers bekend. In Nederland wordt de meeste vrije tijd besteed aan mediagebruik, gevolgd door recreatieve activiteiten en ontspanning en sociale contacten ([SCP, 2020](#)).

Percentage inwoners (18+) dat tevreden is met hoeveelheid vrije tijd, per regio, 2020

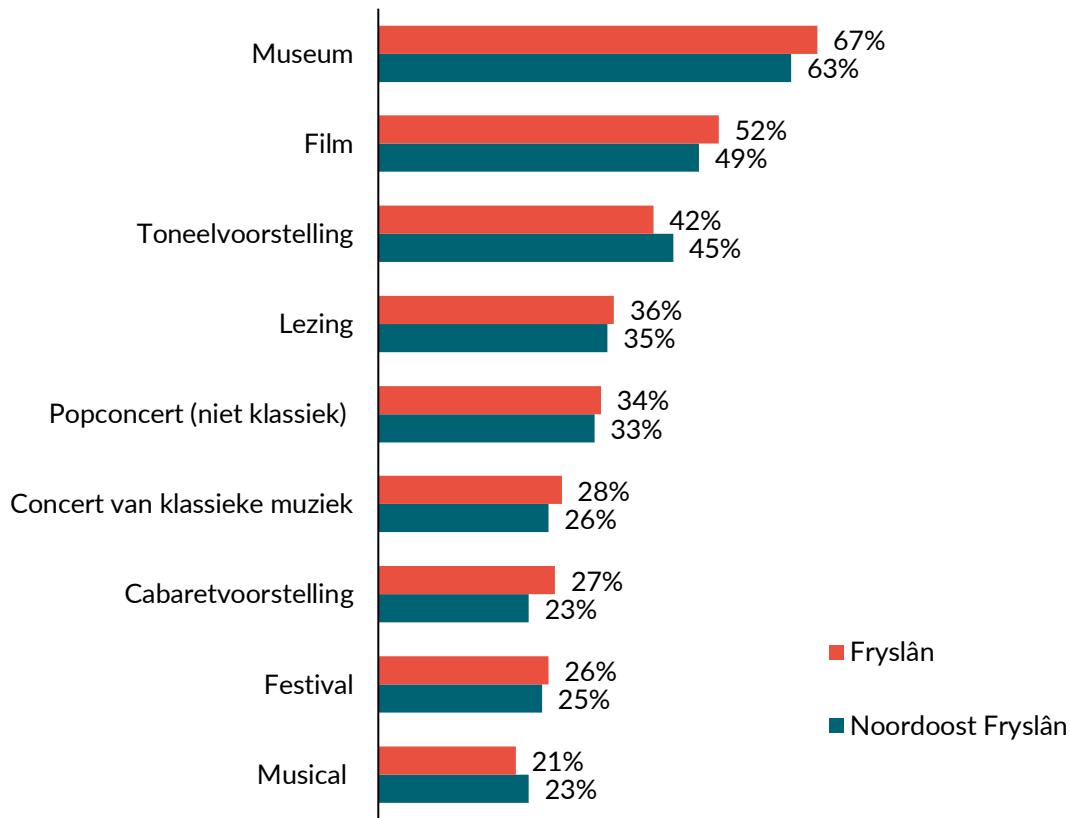

Bron: CBS, bewerking FSP

Museum en film meest populaire culturele activiteiten

In Noordoost Fryslân heeft 63 procent van de inwoners in 2019 een museum bezocht. Dat is lager dan het Friese gemiddelde (67%). Het bezoeken van een museum is de meest populaire culturele activiteit in zowel Fryslân als in Noordoost Fryslân, gevolgd door het bezoeken van een bioscoop (film). Inwoners van regio Noordoost Fryslân bezoeken minder vaak culturele activiteiten en voorstellingen dan gemiddeld in Fryslân. Alleen toneelvoorstellingen en musicals werden in regio Noordoost Fryslân vaker bezocht dan het Friese gemiddelde. Over het algemeen geldt dat er grote verschillen zijn in opleidingsniveau. Hoogopgeleiden brengen vaker een bezoek aan culturele activiteiten dan laag- en middelbaar opgeleiden (FSP, 2019).

Percentage inwoners (18+) dat een bezoek aan culturele activiteit of voorstelling heeft gebracht per Fryslân en Noordoost Fryslân, 2019

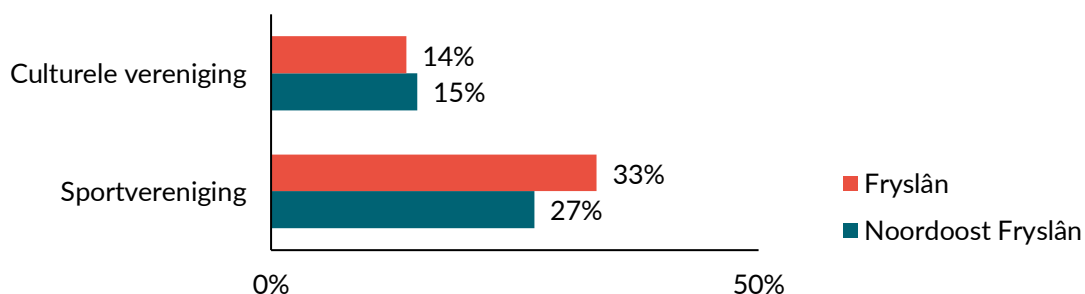

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Minder leden van sportverenigingen in Noordoost Fryslân

Veel vrijetijdsactiviteiten vinden binnen een vereniging plaats. In regio Noordoost Fryslân is 15 procent lid van een culturele vereniging, zoals een brassband, koor of toneelvereniging. Dat is iets hoger dan het Friese gemiddelde van 14 procent. Qua leeftijden zijn 65-plussers het vaakst lid van een culturele vereniging en jongvolwassenen het minst vaak. Inwoners van Noordoost Fryslân zijn minder vaak lid van een sportvereniging. Namelijk 27 procent van de inwoners is lid van een sportvereniging, ten opzichte van 33 procent in Fryslân. Qua leeftijden zijn er geen grote verschillen. Hoogopgeleiden zijn vaker lid van een sportvereniging dan laagopgeleiden ([FSP, 2021](#)).

Percentage inwoners (18+) dat lid is van een sport-of culturele vereniging per Fryslân en Noordoost Fryslân, 2021

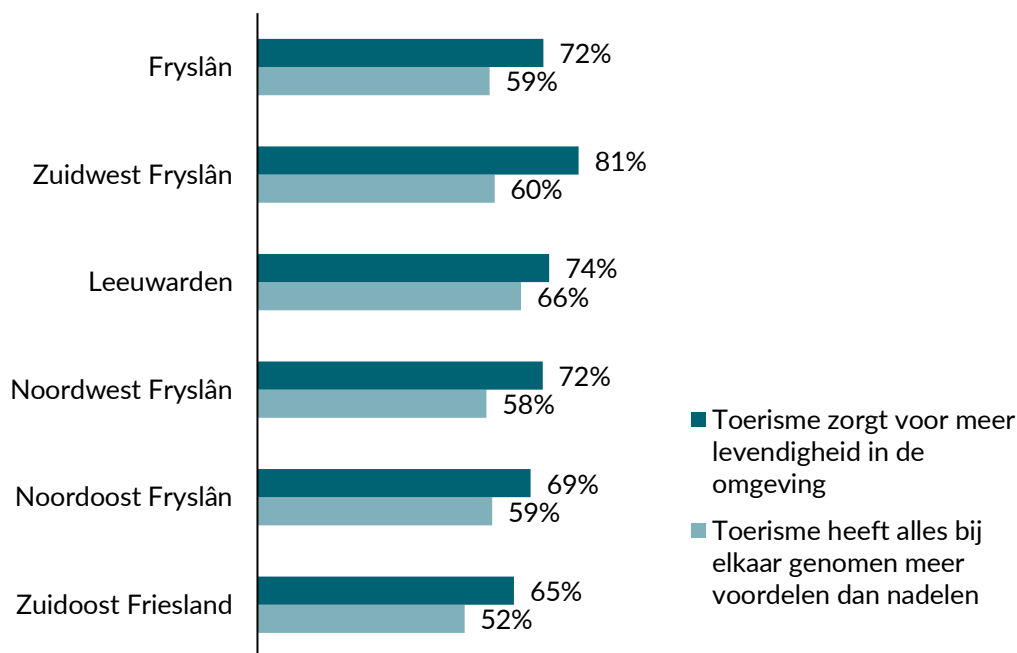
Bron: Panel Fryslân (FSP)

In Noordoost Fryslân minder enthousiasme over toerisme

Van de inwoners Noordoost Fryslân vindt 69 procent dat toerisme voor meer levendigheid zorgt in hun woonomgeving. Dit is lager dan het Friese gemiddelde (72%) en ook lager dan de meeste andere regio's in Fryslân. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat Noordoost Fryslân minder toeristisch is dan andere regio's. Slechts één van de Friese elf steden ligt bijvoorbeeld in deze regio. Door toerisme zijn er meer evenementen en voorzieningen en kunnen bewoners in contact komen met bezoekers uit andere gebieden.

59 procent van de inwoners van Noordoost Fryslân vindt dat toerisme, alles bij elkaar genomen, meer voordelen dan nadelen heeft. Dit percentage is gelijk aan het Friese gemiddelde. Een kwart (26%) van de inwoners van Noordoost Fryslân vindt dat de voor- en nadelen in balans zijn. Vijf procent vindt dat er meer nadelen zijn dan voordelen en 9 procent weet het niet (FSP, 2019).

Percentage inwoners (18+) dat vindt dat toerisme voor meer levendigheid zorgt/meer voordelen dan nadelen heeft, 2019

Bron: Panel Fryslân (FSP)

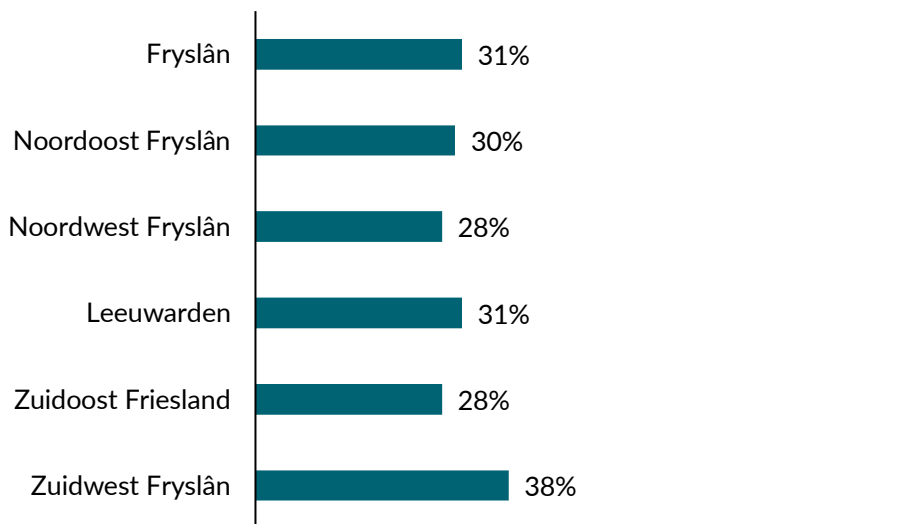
// LANDSCHAP EN MILIEU

Om goed te kunnen leven, wonen, werken en recreëren is een aantrekkelijke leefomgeving van groot belang. Ruimte, groen, frisse lucht en een aantrekkelijk landschap dragen in hoge mate bij aan de brede welvaart. Mensen die leven in een groene omgeving voelen zich gezonder en komen minder vaak met gezondheidsklachten bij de huisarts. Het thema landschap en milieu wordt in beeld gebracht door vijf indicatoren, namelijk: zorgen over achteruitgang landschap, attitude over klimaatverandering, aandeel woningen met zonnepanelen, broeikasemissie en uitstoot van fijnstof³.

Zorgen over achteruitgang landschap

Het Friese landschap is een belangrijk onderdeel voor het leven van veel inwoners van Fryslân, namelijk 89 procent van de inwoners geeft aan het landschap in de provincie (heel) belangrijk te vinden. De aantrekkelijkheid van het landschap wordt gewaardeerd met gemiddeld een 8,1 in Fryslân. In Noordoost Fryslân is dat cijfer (8,2) nog iets hoger. Ondanks dat hoge cijfer zijn er wel zorgen over achteruitgang van het landschap. Bijna een derde (31%) van de inwoners van Fryslân vindt dat de kwaliteit van het Friese landschap in de afgelopen vijf jaar (erg) achteruit is gegaan. In Noordoost Fryslân is dat aandeel met 30 procent iets lager. In eerder onderzoek van het FSP bleek dat inwoners zich vooral zorgen maakten over het eentonige landschap en de afname van biodiversiteit en weidevogels. Ook megastallen en windmolens worden regelmatig genoemd ([FSP, 2018](#)).

Percentage inwoners (18+) dat vindt dat het Friese landschap in de afgelopen vijf jaar (erg) achteruit gegaan is, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

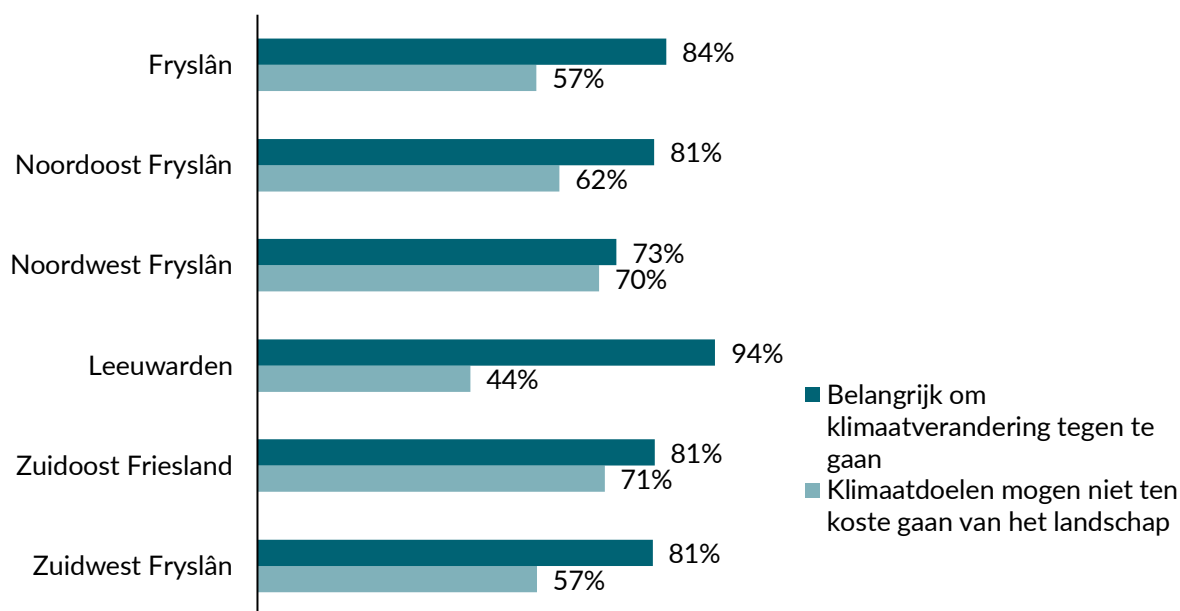
Belangrijk om klimaatverandering tegen te gaan, maar niet ten koste van landschap

Het klimaat verandert en de temperatuur op aarde stijgt. Dit komt door de toename van broeikasgassen in de lucht. Klimaatverandering heeft grote gevolgen voor mens, natuur en milieu. Daarom neemt Nederland maatregelen om zich aan te passen aan de gevolgen van klimaatverandering en om verdere klimaatverandering te beperken. Eén van de belangrijkste maatregelen is de overgang naar een energiesysteem waarbij nauwelijks CO2 vrij komt ([Rijksoverheid, 2021](#)).

³ De indicatoren natuur en bosgebieden, gemiddelde afstand tot openbaar groen en kwaliteit van zwemwater zijn in deze editie niet toegevoegd, omdat er geen nieuwe cijfers zijn verschenen.

Veel inwoners (81%) van Noordoost Fryslân vinden het belangrijk om klimaatverandering tegen te gaan. Echter vindt 62 procent ook dat klimaatdoelen niet ten koste mogen gaan van het landschap. Dat sentiment is op het platteland, ook in de regio Noordoost Fryslân, sterker dan in de stad Leeuwarden. Dat is een lastige tegenstelling, aangezien een duurzaam energiesysteem meer ruimte vergt en zichtbaarder is in het landschap, door bijvoorbeeld windmolens en zonneparken.

Percentage inwoners (18+) dat het belangrijk vindt om klimaatverandering tegen te gaan/ dat vindt dat klimaatdoelen niet ten koste mogen gaan van het landschap, 2021

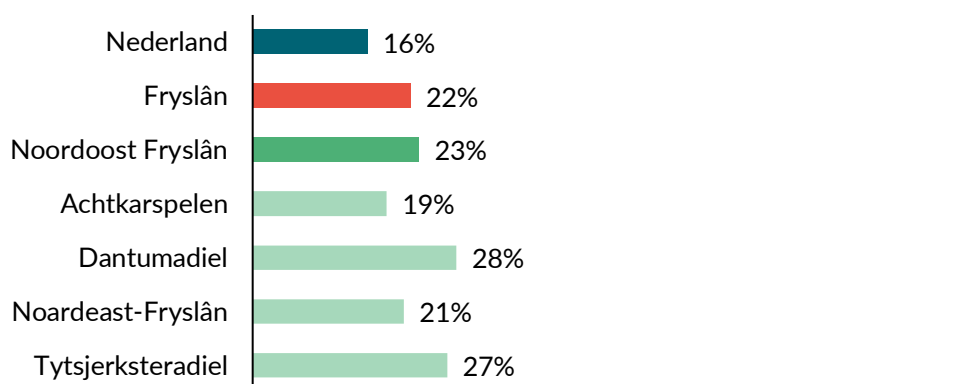

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Aantal woningen met zonnepanelen toegenomen

Inwoners gaan steeds vaker zelf aan de slag met de energietransitie. De afgelopen jaren is het aantal woningen met zonnepanelen toegenomen. In 2012 had nog maar één procent van de woningen in Fryslân zonnepanelen op het dak. In 2020 had 23 procent van de woningen in Noordoost Fryslân en 22 procent van de Friese woningen zonnepanelen. Landelijk is het gemiddelde lager met 16 procent. Als we kijken naar de gemeenten in Noordoost Fryslân dan zien we dat vooral in Dantumadiel (28%) en Tytsjerksteradiel (27%) veel woningen zonnepanelen hebben. In Achtkarspelen is het percentage (19%) iets lager, maar nog steeds hoger dan landelijk.

Percentage woningen met zonnepanelen op het dak per regio, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

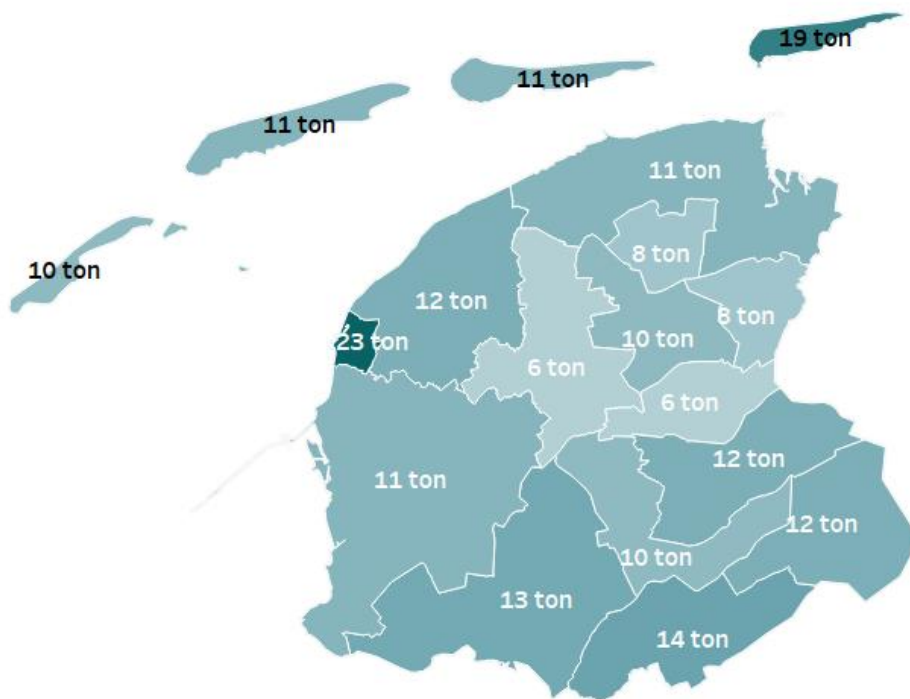
Broeikasemissie in Noord-Fryslân licht gedaald

In Noord-Fryslân werd in 2019 11,5 ton CO₂-equivalent per inwoner uitgestoten. De uitstoot van broeikasgassen in deze regio is met 0,2 ton gedaald sinds 2015. Provinciaal wordt gemiddeld 11,4 ton per inwoner uitgestoten. Als we inzoomen op de gemeenten in de regio, dan zien we grote verschillen. In Achtkarspelen en Dantumadiel worden de minste broeikasgassen uitgestoten, namelijk 7,5 ton per inwoner. Ook in Tytsjerksteradiel (10 ton) en Noardeast-Fryslân (10,6 ton) werden er minder broeikasgassen uitgestoten dan het regionale gemiddelde. Het gemiddelde van de regio wordt omhoog getrokken door de hoge uitstoot van broeikasgassen in Harlingen. Een hoger cijfer kan veroorzaakt worden door relatief meer zware industrie, autowegen, landbouw en/of toerisme ten opzichte van het aantal inwoners.

Wat is CO₂-equivalent?

Een samenvoeging van verschillende soorten broeikasgassen: koolstofdioxide (CO₂), lachgas, methaan en de fluorhoudende gassen. Om de invloed van de verschillende broeikasgassen te kunnen optellen worden de uitstootcijfers omgerekend naar CO₂-equivalent.

Broeikasemissie in tonnen per inwoner naar Friese gemeente, 2019

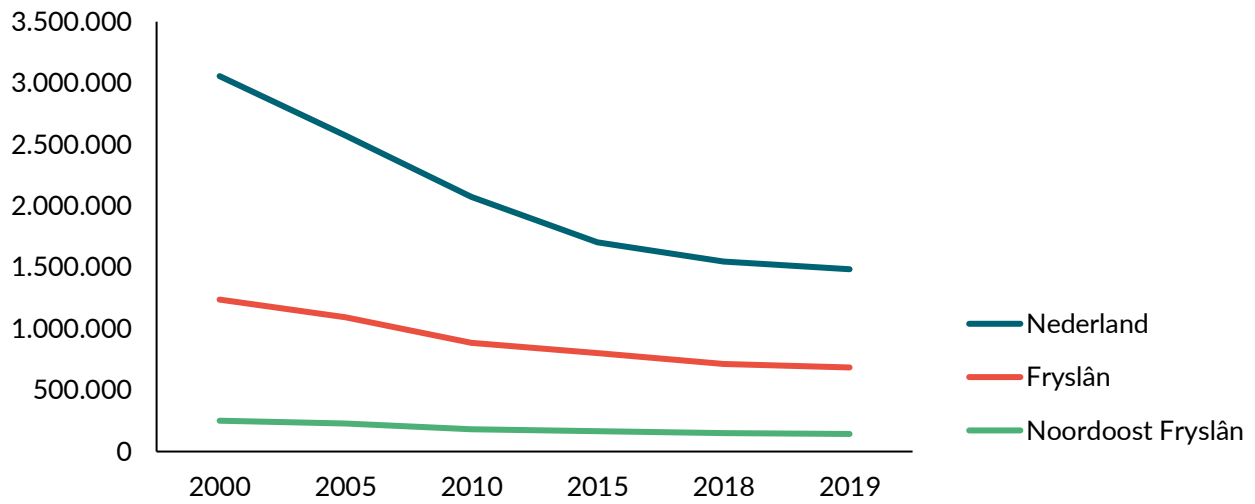
Bron: CBS, bewerking FSP

Minder uitstoot van fijnstof

De uitstoot van fijnstof in Noordoost Fryslân is sinds het jaar 2000 met 43 procent afgenomen. In 2019 werd er 143.200 kilogram fijnstof (PM_{2,5}) per km² uitgestoten, ten opzichte van 251.100 kg in 2000. Ook landelijk (-51%) en in Fryslân (-45%) is de uitstoot van fijnstof met ongeveer de helft afgenomen. Als we kijken naar de gemeenten in Noordoost Fryslân is de uitstoot van fijnstof het hardst gedaald in Achtkarspelen (-51 procent). In Noardeast-Fryslân is de afname -44 procent, in Dantumadiel -38 procent en in Tytsjerksteradiel -37 procent. Noardeast-Fryslân en Tytsjerksteradiel zijn de gemeenten met de hoogste uitstoot in Noardeast-Fryslân. Fijnstof (PM_{2,5}) is een verzamelnaam voor hele kleine deeltjes (waarvan de diameter kleiner is dan

2,5 micrometer) die in de lucht zweven. Het is een vorm van luchtvervuiling, onder andere afkomstig van het verkeer, veehouderijen en industrie. Te veel fijnstof in de lucht schaadt de gezondheid van mensen.

Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht, uitgedrukt in kg PM2,5 per km2), 2000-2019

Bron: CBS, bewerking FSP

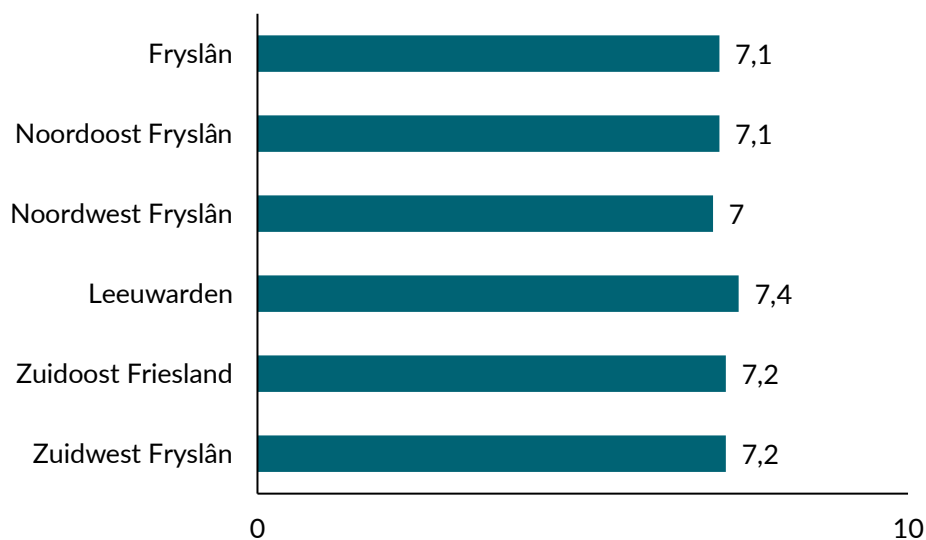
// BEREIKBAARHEID

Bereikbaarheid van voorzieningen, informatie, werk en contacten lijkt steeds belangrijker te worden, zowel fysiek als digitaal. De fysieke mobiliteit is de afgelopen eeuw sterk toegenomen. Het wegennet is verbeterd, het autogebruik gestegen en het openbaar vervoer uitgebreid. Daardoor is het gemakkelijker geworden om afstanden te overbruggen en hoeft het leven zich niet meer uitsluitend in de nabije omgeving van de woning af te spelen. De digitale bereikbaarheid wordt ook steeds belangrijker. Vooral nu zoveel mensen thuis moeten werken in verband met de corona-maatregelen. Het thema bereikbaarheid wordt in beeld gebracht door vier indicatoren, namelijk: tevredenheid met voorzieningen, afstand tot voorzieningen, tevredenheid met internetverbinding en het dekkingspercentage van internet.

Tevredenheid over voorzieningen in Noordoost Fryslân

De inwoners van Noordoost Fryslân waarderen de voorzieningen in hun dorp of wijk gemiddeld met een 7,1. Dat is gelijk aan het Friese gemiddelde. Vooral regio Leeuwarden scoort hoger dan Noordoost Fryslân. Over het algemeen geldt dat inwoners in Fryslân meer tevreden zijn naarmate een kern meer inwoners telt. In woonkernen met minder dan 500 inwoners geven inwoners gemiddeld een 6,3, terwijl dit in woonkernen met meer dan 15.000 inwoners gemiddeld een 7,4 is. Wellicht komt dit omdat in kleinere dorpen over het algemeen minder voorzieningen beschikbaar zijn. Inwoners van Fryslân vinden de supermarkt, het treinstation, de basisschool en de huisarts de belangrijkste voorzieningen ([FSP, 2021](#)).

Gemiddeld rapportcijfer (1-10) tevredenheid voorzieningen in Fryslân en regio's, 2020

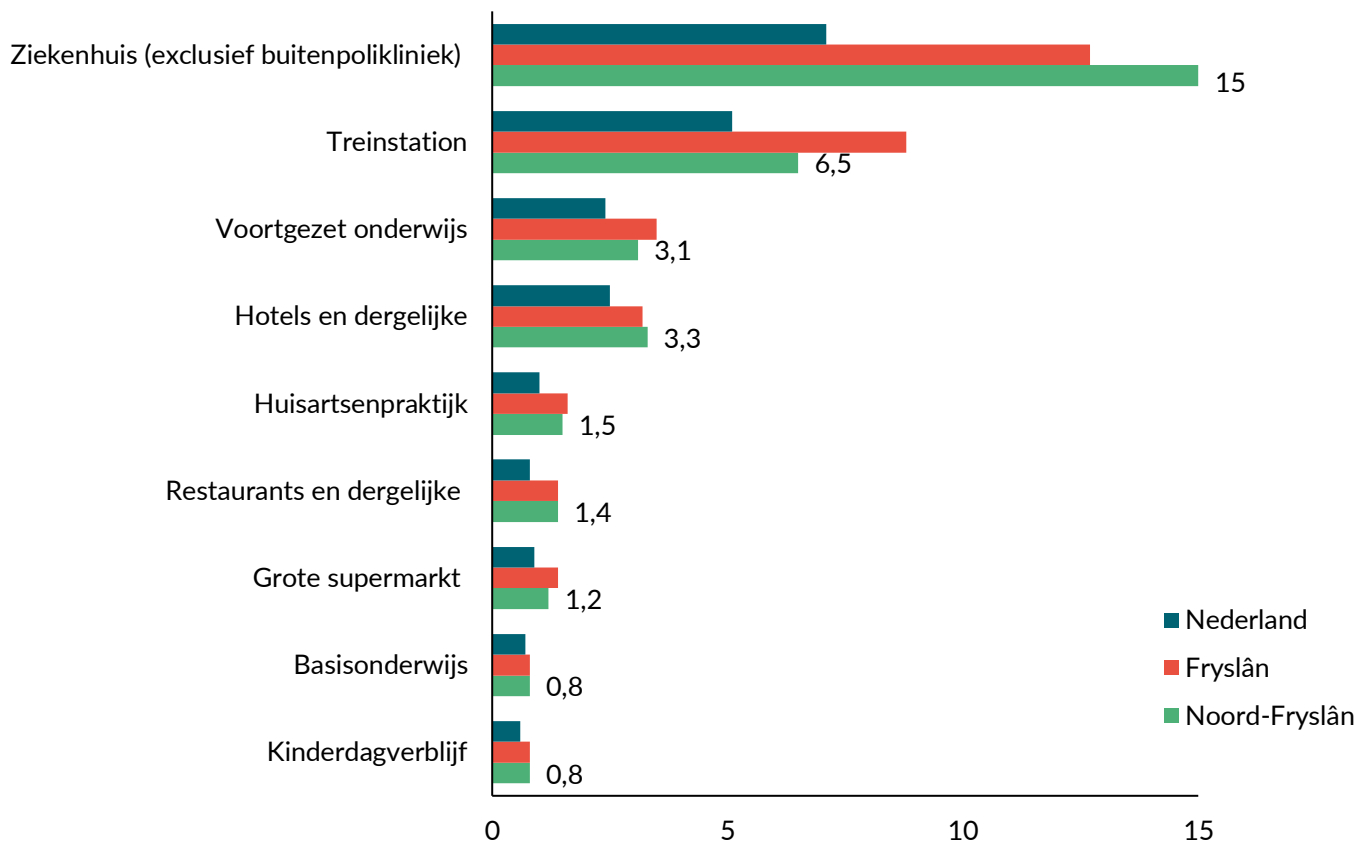

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Afstand tot voorzieningen groter in Fryslân

De gemiddelde afstand tot voorzieningen in Noord-Fryslân is groter dan landelijk, vanwege het plattelandskarakter van de provincie. Inwoners van Fryslân moeten daardoor meer kilometers afleggen dan de gemiddelde Nederlander. Vooral de afstand tot een ziekenhuis en treinstation ligt ver boven het Nederlands gemiddelde. Deze regionale voorzieningen bevinden zich vooral in de grotere plaatsen. De afstanden tot basisonderwijs en kinderopvang verschillen het minst met het landelijk gemiddelde. In Noord-Fryslân is de afstand tot een ziekenhuis (15 km) groter dan gemiddeld in Fryslân (12,7 km). Daarentegen is de afstand tot een treinstation (6,5 km) kleiner dan het Friese gemiddelde (8,8 km). In het noorden van de provincie zijn relatief veel treinstations door de verbindingen Leeuwarden-Groningen en Leeuwarden-Harlingen.

Gemiddelde afstand in km tot voorzieningen in Fryslân, Nederland en Noord-Fryslân, 2020

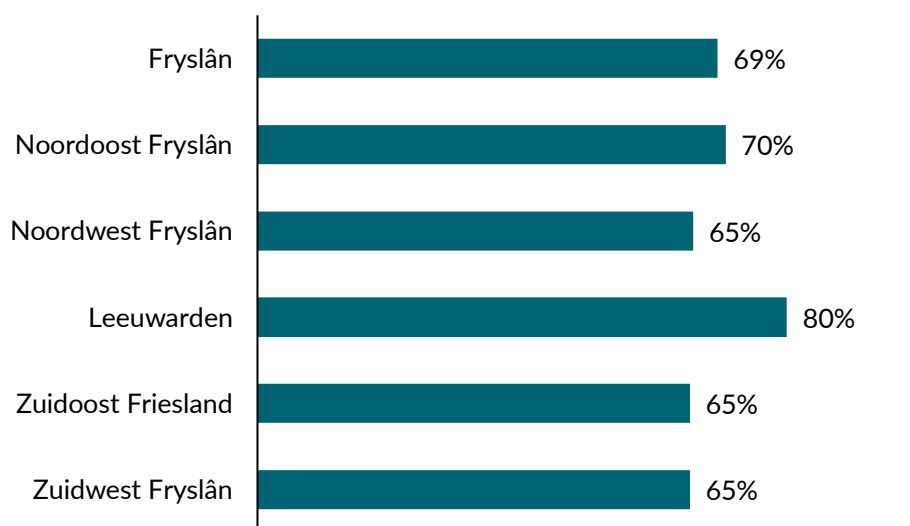

Bron: CBS, bewerking FSP

Meer tevredenheid over internetverbinding in Noordoost Fryslân

Van de inwoners van Noordoost Fryslân is 70 procent tevreden met hun internetverbinding. Dat is iets hoger dan het Friese gemiddelde, waar 69 procent van de inwoners tevreden is. Vooral in regio Leeuwarden (80%) is het percentage hoger. In dichtbevolkte gebieden zijn over het algemeen snellere internetverbindingen beschikbaar. Een goede internetverbinding wordt steeds belangrijker in de snel veranderende digitale wereld.

Percentage inwoners (18+) dat (zeer) tevreden is met hun internetverbinding per regio, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

// BREDE WELVAART LATER

Naast de dimensie hier en nu, die met een aantal thema's in het eerste deel aan bod kwam, kent brede welvaart nog twee dimensies: later en elders. In de dimensie later staat de vraag centraal welke hulpbronnen toekomstige generaties nodig hebben om in een vergelijkbare mate van brede welvaart te leven als de huidige generatie (CBS, 2020). Het gebruik van bepaalde vormen van kapitaal door de huidige inwoners van de regio kan ertoe leiden dat deze niet langer of in beperktere mate beschikbaar zijn voor de toekomstige inwoners. Met andere woorden: in hoeverre heeft de huidige welvaart een effect op latere generaties, in het land, de provincie, regio en gemeente?

Het gaat daarbij om vier kapitaalvormen, namelijk economisch-, natuurlijk-, menselijk- en sociaal kapitaal. Elk van deze kapitaalvormen heeft effect op de latere brede welvaart, in positieve of negatieve zin: huidig beleid en een huidige leefwijze kunnen ten koste gaan van latere welvaart, of kunnen bijdragen aan het zekerstellen van welvaart voor latere generaties. Inzicht in hoe deze kapitaalvormen er nu in een regio voor staan is daarom essentieel. Zo kan worden nagegaan wat er nodig is om de kapitaalvormen duurzaam te beschermen of verbeteren, en bedreigingen af te wenden.

De indicatoren waarmee deze vier kapitaalvormen in de regionale Monitor Brede Welvaart in beeld worden gebracht zijn, net als de indicatoren voor hier en nu, uitgewerkt in de zogenaamde CES-recommendations (CES, 2014).

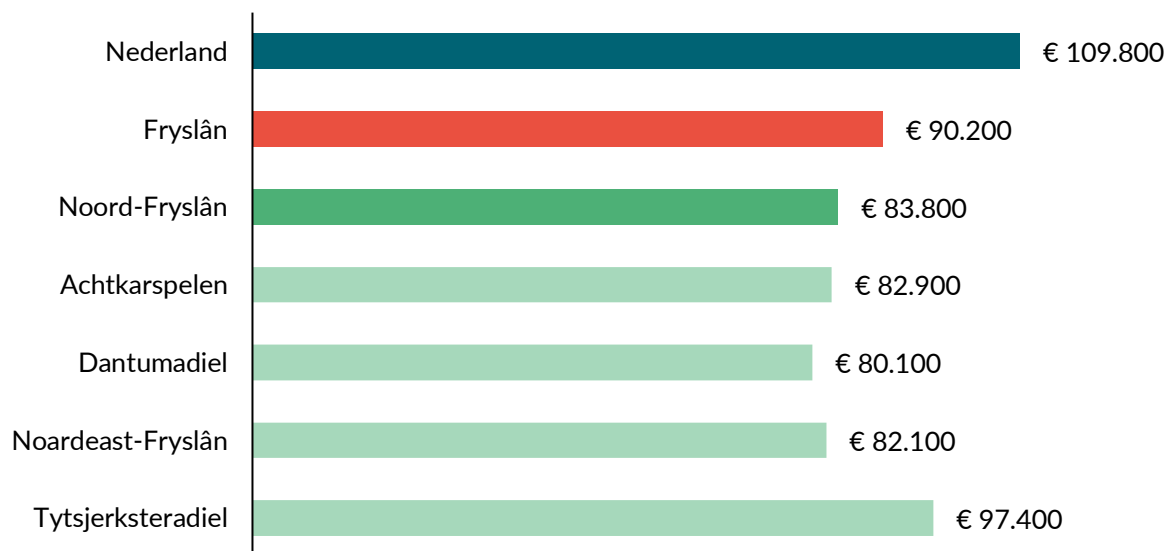
// ECONOMISCH KAPITAAL

Eén van de vier kapitaalvormen is het economisch kapitaal. We kijken naar economisch kapitaal omdat dit iets zegt over het vermogen en de financiële (schuld)positie van toekomstige generaties. Als we nu niet zuinig zijn met financieel kapitaal, dan zadelen we latere generaties met grote schulden op. Om die reden is het bijvoorbeeld niet verstandig om de staatsschuld verder op te laten lopen voor onze huidige kwaliteit van leven als daar verder geen vooruitgang op één van de andere kapitaalvormen tegenover staat. Het thema economisch kapitaal omvat in de huidige regionale Monitor Brede Welvaart twee indicatoren: de gemiddelde schuld per huishouden en het mediaan vermogen van huishoudens.

Gemiddelde schuld per huishouden

Schulden van nu kunnen iets zeggen over het financieel kapitaal van toekomstige generaties. Wanneer schulden doorgeschoven worden naar volgende generaties, hebben deze generaties hogere lasten en dus minder bestedingsvrijheid. In 2020 lag de gemiddelde schuld per huishouden in Noord-Fryslân op € 83.800. Dit is een stuk lager dan het landelijke gemiddelde van € 109.800. De provincie Fryslân heeft landelijk gezien na Groningen de laagste gemiddelde schuld per huishouden. De hoogte van de gemiddelde schuld per gemeente hangt nauw samen met de gemiddelde woningwaarde, omdat gemiddeld meer dan driekwart van de particuliere schulden in Nederland bestaat uit hypotheekschuld. Dat verklaart de aanzienlijk hogere gemiddelde schuld per huishouden in Tytsjerksteradiel ten opzichte van de andere drie gemeenten in de regio. In Tytsjerksteradiel is de woningwaarde het hoogst. De relatief lage gemiddelde schuld per huishouden in Dantumadiel is niet te verklaren door een lage woningwaarde, maar door een lager aandeel eigenwoningbezit in de gemeente.

Gemiddelde van de schulden van particuliere huishoudens in euro's per huishouden, 2020

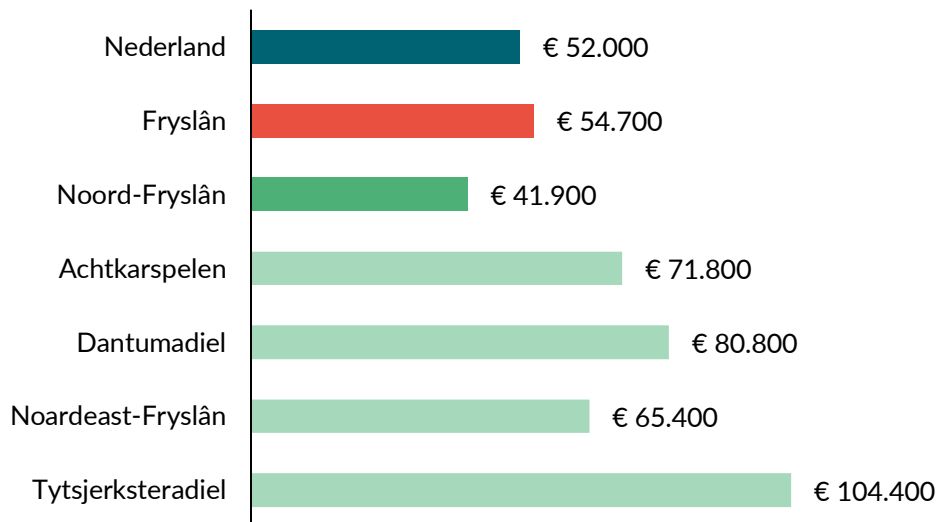

Bron: CBS, bewerking FSP

Mediaan vermogen van huishoudens gestegen

De mediaan van het vermogen van huishoudens geeft het saldo van bezittingen minus schulden weer. Wat betreft bezittingen gaat het dan met name om de marktwaarde van de eigen woning en spaartegoeden. Aangezien dit vermogen deels via vererving over gaat op toekomstige generaties heeft dit invloed op hun kwaliteit van leven. De mediaan van het vermogen in de vier gemeenten in Noordoost Fryslân ligt aanzienlijk hoger dan het gemiddelde van Noord-Fryslân (€ 41.900). Tytsjerksteradiel kent veruit de hoogste mediaan van het vermogen (€104.400), Noardeast-Fryslân met € 65.400 het laagst. Door de stijgende huizenprijzen neemt het vermogen van huishoudens sinds 2014 flink toe, dit geldt voor de regio, maar ook landelijk en provinciaal. Voor Tytsjerksteradiel geldt dat de mediaan van het vermogen van huishoudens pas sinds 2016 toeneemt.

Mediaan vermogen van huishoudens in euro's. 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

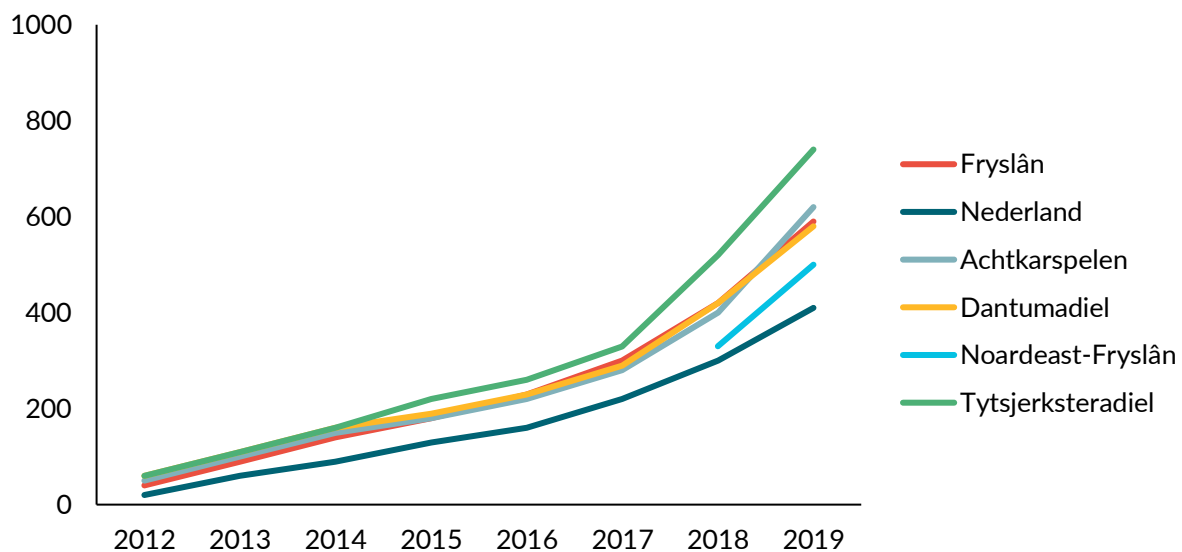
// NATUURLIJK KAPITAAL

Bij natuurlijk kapitaal gaat het erom hoe de huidige generatie met de natuurlijke voorraden, zoals fossiele brandstoffen, natuur, lucht, water en bodem omgaat. In hoeverre worden de voorraden uitgeput of door vervuiling onbruikbaar gemaakt? In deze regiorapportage omvat het thema 'natuurlijk kapitaal' vier indicatoren: particuliere zonne-energie, emissies van fijnstof naar lucht, fosfaat- en stikstofuitscheiding van de landbouw.

Meeste zonne-energie in Tytsjerksteradiel

In Tytsjerksteradiel werd gemiddeld 740 watt aan zonne-energie in 2019 geproduceerd per woning, ten opzichte van 590 watt in Fryslân. Dit cijfer wordt uitgerekend door het totale vermogen van zonne-energie op te tellen en dat te delen door het totaal aantal woningen. Het gemiddelde vermogen per woning is flink gestegen sinds 2012. Toen werd gemiddeld nog maar 40 watt per woning geproduceerd in Fryslân. Naast Tytsjerksteradiel scoort ook Achtkarspelen (620 watt) boven het Friese gemiddelde. Dantumadiel (580 watt) en Noardeast-Fryslân (500 watt) scoren lager. Omdat de laatstgenoemde gemeente nog niet zolang bestaat zijn er geen cijfers van eerdere jaren beschikbaar. Collectieve vormen van energieopwekking tellen in dit cijfer niet mee.

Totale vermogen van zonnepaneleninstallaties in watt gedeeld door het totaal aantal woningen, 2012-2019

Bron: CBS, bewerking FSP

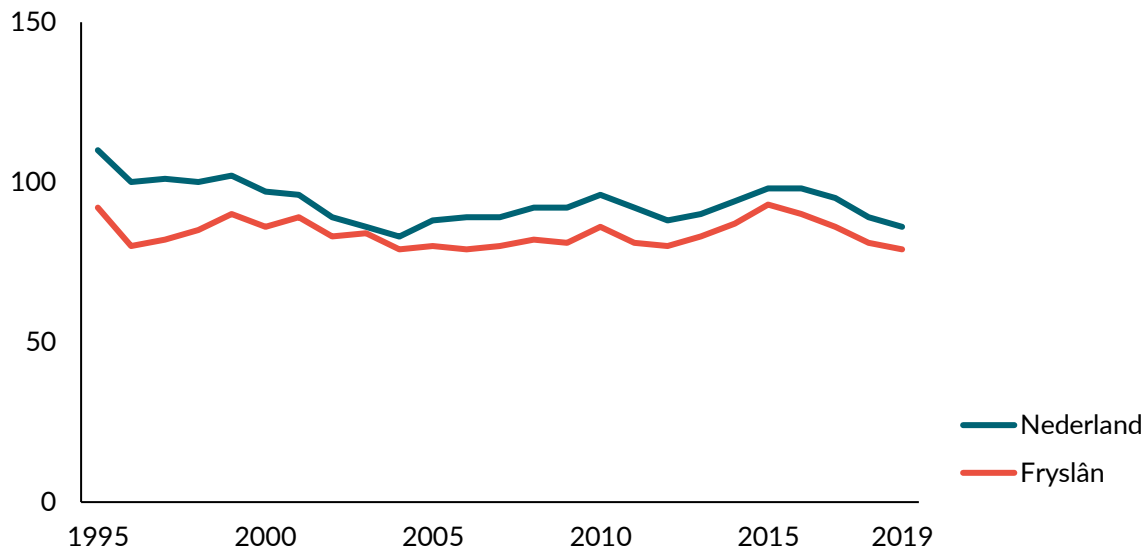
Minder uitstoot van fijnstof

De uitstoot van fijnstof in Noordoost Fryslân is sinds het jaar 2000 met 43 procent afgenomen. Als we kijken naar de gemeenten in Noordoost Fryslân is de uitstoot van fijnstof het hardst gedaald in Achtkarspelen (-51 procent). In Noardeast-Fryslân is de afname -44 procent, in Dantumadiel -38 procent en in Tytsjerksteradiel -37 procent. Noardeast-Fryslân en Tytsjerksteradiel zijn de gemeenten met de hoogste uitstoot in Noardeast-Fryslân. Deze indicator is ook onderdeel van het thema Landschap & Milieu in het deel Hier & Nu. Voor details verwijzen we terug naar dat hoofdstuk.

Fosfaatuitscheiding neemt af

In Fryslân werd 79 kilogram per hectare fosfaat uitgescheiden in het jaar 2019. Dat aantal is gedaald sinds 1995 toen nog 92 kilogram werd uitgescheiden. Ook is aantal kilogram fosfaat per hectare lager dan landelijk (86 kg). Fosfaatuitscheiding is de hoeveelheid fosfaat die door dierlijke mest wordt uitgescheiden. Fosfaat blijft lang in het grondwater en heeft daardoor invloed op de biodiversiteit in de toekomst. De hoeveelheid fosfaat is afhankelijk van zowel het aantal dieren als van de fosfaatuitscheiding per dier. Er zijn geen cijfers beschikbaar voor regio Noordoost Fryslân en de vier afzonderlijke gemeenten.

Uitgescheiden hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest in kg per hectare uitgedrukt in P205, 1995 - 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

Meer stikstofuitscheiding in Fryslân

Stikstof staat hoog op de politieke agenda vanwege klimaatafspraken. Stikstofuitstoot van de landbouw is de hoeveelheid stikstof die door dierlijke mest wordt uitgescheiden. De stikstof die tijdens mestopslag binnen en buiten stallen is verdampt wordt daarbij niet meegerekend. In 2019 werd in Fryslân 255 kilogram stikstof per hectare uitgescheiden, ten opzichte van 235 kilogram landelijk. Sinds 2010 is het aantal kilogram stikstof per hectare zowel landelijk (+4%) als in Fryslân (+8%) licht gestegen. De gevolgen van stikstof van de landbouw werken jarenlang door in het ecosysteem. Daarbij is het wel belangrijk om onderscheid te maken in hoe er met de mest wordt omgegaan; verschillende methoden van mestverwerking beïnvloeden het ecosysteem verschillend. De cijfers zijn niet op regionaal en gemeentelijk niveau beschikbaar.

Totale stikstofuitscheiding in dierlijke mest in kilogram per hectare, 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

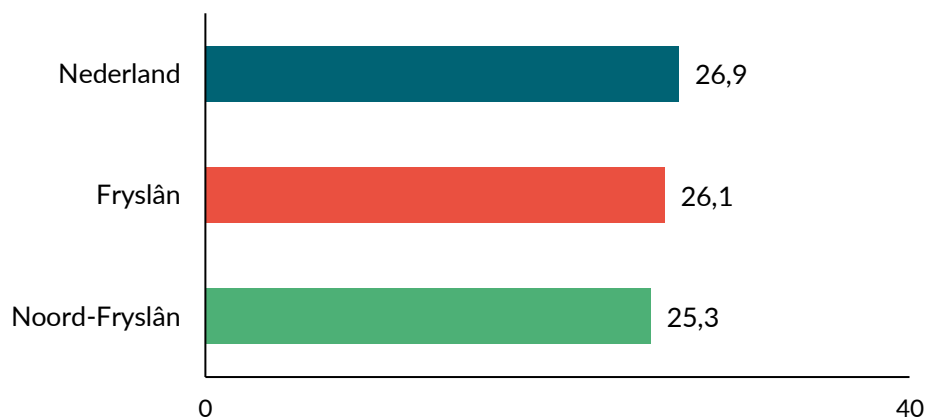
// MENSELIJK KAPITAAL

Voor toekomstige generaties is voldoende menselijk kapitaal belangrijk om brede welvaart te kunnen voortbrengen en op peil te houden. Daarbij gaat het om scholing, vaardigheden, kennis en competenties van mensen om bij te dragen aan de economie, de gemeenschap en persoonlijk welzijn. Het menselijk kapitaal omvat drie indicatoren: arbeidsduur per week, hoogopgeleide bevolking en ervaren gezondheid.

Arbeidsduur per week

De omvang van de gemiddelde arbeidsduur (per persoon per week) zegt iets over de mate waarin de werkende bevolking actief is op de arbeidsmarkt. Meer activiteit betekent een verhoging van het menselijk kapitaal. Dit kan positief doorwerken op de toekomst, maar ook negatieve effecten hebben op bijvoorbeeld iemands gezondheid. In 2020 lag het gemiddeld aantal gewerkte uren in Noord-Fryslân op 25,3 uur. Dit is lager dan het Nederlands gemiddelde van 26,9 uur. Voor de afzonderlijke gemeenten zijn geen cijfers beschikbaar, daarom is niet te zeggen wat het gemiddelde van de regio Noordoost Fryslân is. Op alle drie de niveaus is het aantal uren gedaald ten opzichte van 2019.

Totaal aantal uur dat werknemers en zelfstandigen werkelijk hebben gewerkt, uitgedrukt in uren per werkende per week, 2020

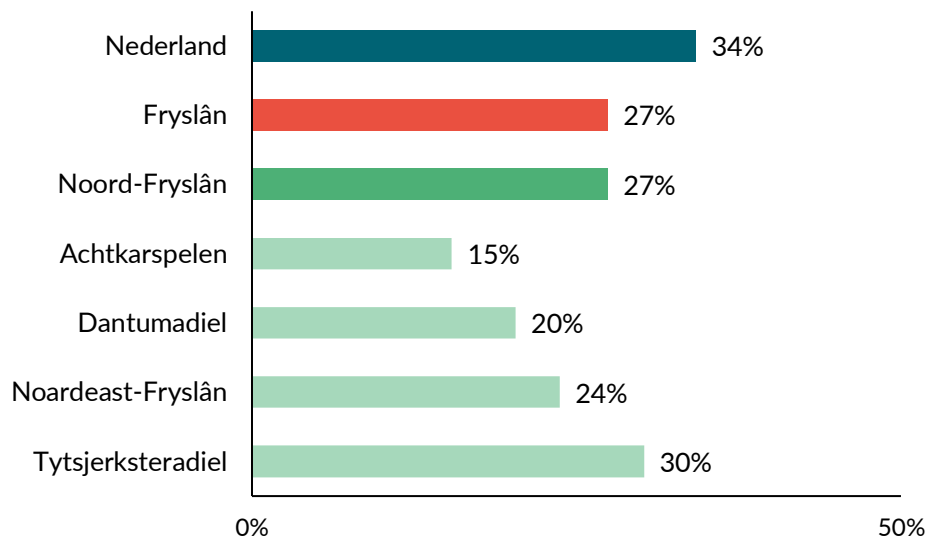
Bron: CBS, bewerking FSP

Hoogopgeleide bevolking

Hoogopgeleid zijn mensen van 15 tot 75 jaar met een afgeronde hbo- of wo-opleiding. Een hogere opleiding geeft dikwijls een baan met een hoger inkomen, wat invloed heeft op onder andere leefwijze, vermogen, wonen, gezondheid, het (toekomstige) zorggebruik en een hogere (gezonde) levensverwachting. De effecten hiervan strekken zich uit naar de toekomst en naar volgende generaties.

In het onderdeel 'Hier en nu' is in de thema's werk en onderwijs informatie opgenomen over het opleidingsniveau. Het aandeel hoogopgeleiden is in de meeste gemeenten gestegen, behalve in Achtkarspelen. Daar lag het aandeel hoogopgeleiden vorig jaar rond de 20 procent, in 2020 ligt dit weer op hetzelfde gemiddelde als 2018. Voor meer informatie verwijzen we naar de onderdelen werk en onderwijs in de sectie 'Hier en nu' eerder in deze rapportage.

Percentage van de bevolking (15-74 jaar) dat hoger onderwijs heeft afgerond (), 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

Ervaren gezondheid

Hoe mensen hun eigen gezondheid ervaren is een belangrijke indicator van menselijk kapitaal, met effect op de toekomst en de volgende generatie op onder andere het gebied van zorgbehoefte en deelname aan de maatschappij. In het onderdeel 'Hier en nu' (thema gezondheid) wordt de ervaren gezondheid uitgebreider besproken. In Noord-Fryslân ervaart 80 procent van de inwoners zijn of haar eigen gezondheid als (zeer) goed. Twee van de vier gemeenten in de regio Noordoost Fryslân kennen een iets hoger percentage (81%), de andere twee net iets lager (78 en 79%). Voor meer details verwijzen we naar het deel Hier & Nu.

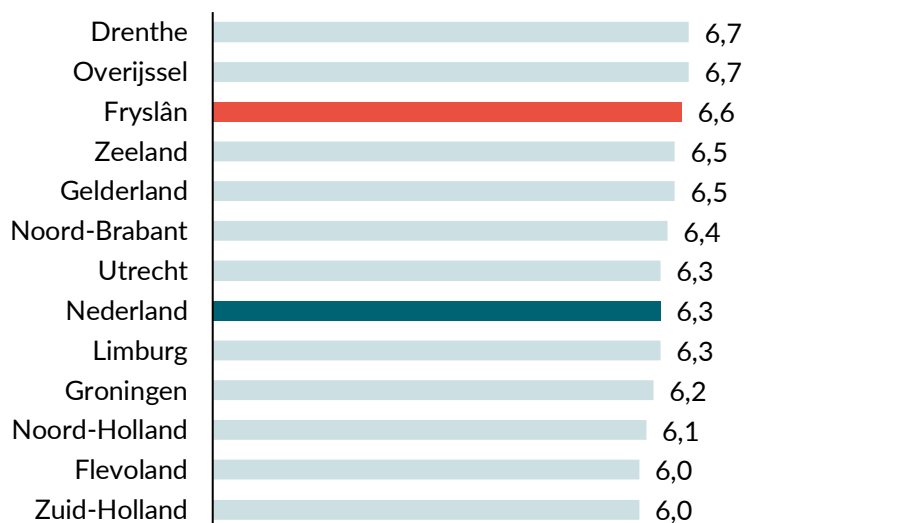
// SOCIAAL KAPITAAL

Voor de brede welvaart is het belangrijk dat iedereen kan deelnemen aan de samenleving en dat mensen vertrouwen op elkaar en op instituties zoals de overheid en het rechtssysteem. Hiervoor wordt het begrip 'sociaal kapitaal' gebruikt, waarbij het gaat om de kwaliteit van de sociale verbanden in een samenleving. Sociale relaties dragen bij aan het onderling vertrouwen, het gemeenschapsgevoel en dat samen dingen voor elkaar worden gekregen. Daarnaast dragen goede sociale relaties ook weer bij aan de andere kapitaalvormen, zoals een groter gevoel van welzijn of grotere (economische) productiviteit. Het thema sociaal kapitaal omvat één indicator, namelijk sociale cohesie.

Hogere sociale cohesie dan landelijk

In Fryslân zijn inwoners meer tevreden over de sociale cohesie in hun buurt dan landelijk. Inwoners van Fryslân geven gemiddeld als rapportcijfer een 6,6, terwijl dat landelijk gemiddeld een 6,3 is. Daarmee staat Fryslân op de derde plek in de provinciale ranglijst. Het rapportcijfer over sociale cohesie is zowel landelijk als provinciaal vrijwel stabiel gebleven sinds 2012. Voor Noordoost Fryslân zijn er geen cijfers op regio- en gemeenteniveau beschikbaar.

Rapportcijfer (0-10) tevredenheid van inwoners over de sociale aspecten in hun woonbuurt per regio, 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

// CONCLUSIES

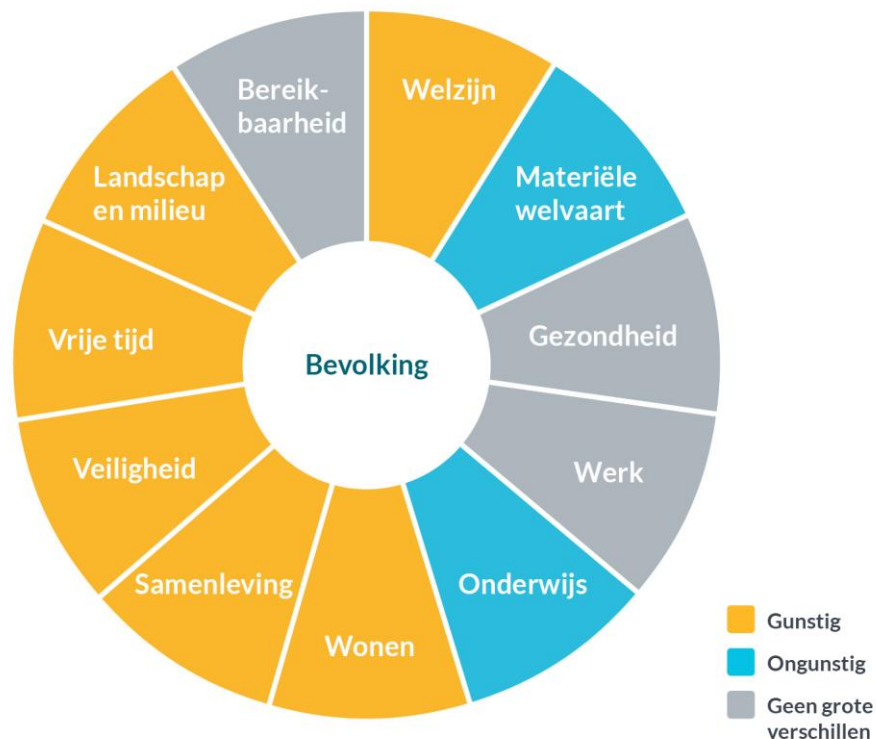
In de voorgaande hoofdstukken zijn bij de verschillende aspecten en dimensies van brede welvaart de relevante cijfers op een rij gezet. Hiermee valt een goed en integraal beeld van de brede welvaart te schetsen in Noordoost Fryslân. Deze cijfers zijn deels gebaseerd op de indicatoren uit de regionale Monitor Brede Welvaart (CBS) en zijn aangevuld vanuit het Fries Sociaal Planbureau met de zogeheten 'Friese schil'. Deze aanvullende cijfers zijn niet opgenomen in de basisindicatoren van het CBS, maar zijn wel van meerwaarde om brede welvaart te schetsen. Samen leidt dit tot een aantal conclusies en kerninzichten over de brede welvaart in Noordoost Fryslân als vervolg op de eerdere editie uit 2021 ([FSP, 2021](#)).

Noordoost Fryslân vergeleken met Nederland en Fryslân

De regio Noordoost Fryslân doet het in vergelijking goed op sociale aspecten, maar minder op economische aspecten, zoals het inkomen, opleidingsniveau en arbeidsparticipatie. Dit is het algemene beeld dat valt te schetsen met de gebruikte cijfers. Deze uitkomsten bevestigen het beeld dat in de vorige regionale monitor brede welvaart in Noordoost Fryslân en in FSP-onderzoek naar de 'Friese paradox' in beeld is gebracht (FSP, 2019). Dit houdt in dat een regio het goed doet op sociale aspecten, ondanks een lagere materiële welvaart die doorgaans als een belangrijke voorwaarde voor regionaal welzijn wordt gezien. Deze conclusie blijft ook in deze editie overeind, aangezien we wederom relatief hoge uitkomsten op sociale aspecten observeren.

Vergeleken met Nederland zijn inwoners van Noordoost Fryslân relatief tevreden met hun leven, ligt de deelname aan vrijwilligerswerk hoger en het aantal misdrijven lager. Daarentegen ligt het bruto binnenlands product (bbp) per inwoner en het besteedbaar inkomen lager dan landelijk. Ook zijn er minder hoog opgeleiden dan elders in Nederland. De onderstaande figuur geeft een globale indicatie van hoe de uitkomsten per thema zich verhouden tot het gemiddelde in Nederland.

Brede welvaart Noordoost Fryslân vergeleken met Nederland

Vergeleken met de provincie Fryslân laat de regio Noordoost Fryslân veel overeenkomsten zien. Zo zijn de uitkomsten op sociale thema's bovengemiddeld vergeleken met het landelijk beeld. Op een aantal aspecten liggen de uitkomsten (iets) boven het Fries gemiddelde, zoals de tevredenheid met het leven, de woonomgeving en woning, het aantal sociale contacten, het doen van vrijwilligerswerk en het onderling vertrouwen. Op een aantal economische indicatoren zijn de uitkomsten van de regio Noordoost Fryslân echter lager dan die van de provincie. Zo ligt het bruto binnenlands product per inwoner, het gemiddelde inkomen per huishouden, en het aandeel hoger opgeleiden onder het gemiddelde in de provincie. Er is tevens een ongunstigere score op overgewicht.

Friese schil: extra cijfers en inzichten

Naast de basisgegevens uit de regionale CBS-monitor brede welvaart zijn in deze rapportage drie thema's extra en aanvullende cijfers opgenomen. Bevolking is één van de toegevoegde thema's en geeft een inkijk in de omvang en ontwikkeling van de bevolking. Daaruit blijkt dat in Noordoost Fryslân de fusiegemeente Noardeast-Fryslân de meeste inwoners telt: 37 procent van hen woont in deze gemeente. Alle vier de gemeenten hebben te maken met een bevolkingsafname, met een aandeel kinderen en jongeren onder de inwoners dat afneemt.

Onderwijs is het tweede toegevoegde thema en geeft inzicht in de leerlingaantallen, behaalde diploma's en schooladviezen. In samenhang met het afnemend aantal kinderen zoals geschetst bij thema Bevolking dalen de leerlingaantallen in het onderwijs. Dit is eerst merkbaar in het basisonderwijs en manifesteert zich naar verwachting ook steeds meer in het voortgezet onderwijs. Zo daalde het aantal leerlingen in het basisonderwijs in Noordoost Fryslân met 12 procent in de periode 2010-2020. In het onderwijs in de regio is vaker sprake van zogeheten onderadvisering: het schooladvies voor een niveau in het voortgezet onderwijs ligt lager dan de score op de eindtoets in groep acht (de cito-toets). In alle vier gemeenten komt onderadvisering relatief vaak voor, in het bijzonder in Dantumadiel en Noardeast-Fryslân. In Noordoost Fryslân verlaten relatief veel leerlingen het voortgezet onderwijs verlaten met een vmbo-diploma en in het vervolgonderwijs is het mbo-diploma het meest voorkomend. Van de behaalde diploma's in het vervolgonderwijs gaat het in Noordoost Fryslân bij driekwart om een mbo-diploma, waar dit landelijk de helft is.

Bij het thema Bereikbaarheid zijn aanvullende cijfers opgenomen over de bereikbaarheid van voorzieningen, informatie, werk en contacten. Daaruit blijkt dat vergeleken met het landelijke beeld het ziekenhuis, het treinstation of de huisartsenpraktijk op grote afstand liggen. Overigens liggen de afstanden in Noordoost Fryslân wel dicht bij het provinciale gemiddelde, met uitzondering van de afstand tot het ziekenhuis. Bij andere voorzieningen zoals het basisonderwijs of de kinderopvang zijn de verschillen kleiner. Verder valt op dat inwoners van Noordoost Fryslân relatief erg tevreden zijn met hun internetverbinding.

Naast bovengenoemde thema's geven extra cijfers bij de acht thema's in 'Hier en Nu' meer inzicht en duiding. Hierna volgen enkele impressies. De gebruikte data van het Panel Fryslân laten zien dat het overgrote deel van werkenden tevreden is over het werk en dat iets meer dan de helft van de werkenden in afgelopen twee jaar wel eens een opleiding of cursus heeft gevolgd voor het werk. Verder geven inwoners aan dat zij relatief tevreden zijn over de veiligheid in de dorp of wijk met een gemiddeld rapportcijfer van 7,7. Wat betreft vrije tijd geeft een ruime meerderheid van de inwoners aan dat zij tevreden zijn met de hoeveelheid vrije tijd en heeft 63 procent van de inwoners in Noordoost Fryslân wel eens een museum bezocht in 2019. Dit bezoek aan een museum is de populairste culturele activiteit, gevolgd door het bezoeken van een bioscoop (film). Op het terrein van landschap en milieu zijn inwoners in Noordoost Fryslân is bijna een derde bezorgd over achteruitgang van het Friese landschap en geeft 62 procent aan dat klimaatdoelen niet ten koste mogen van dit landschap. Wel vindt een ruime meerderheid van 81 procent het belangrijk om klimaatverandering tegen te gaan.

Scherper beeld van de brede welvaart

Met de Friese schil ontstaat een vollediger en scherper beeld van de brede welvaart in Noordoost Fryslân. Doorlichting van de CBS-cijfers laten zien dat deze regio het goed doet op de sociale aspecten, terwijl de uitkomsten op wat meer economische indicatoren lager liggen vergeleken met elders. Dankzij de Friese schil kunnen we dit beeld verfijnen: inwoners zijn relatief tevreden over de leefbaarheid, vrije tijd, toerisme, het werk dat zij doen en de veiligheid in hun dorp of wijk. Het aandeel inwoners dat stress of psychische klachten ervaart ligt in Noordoost Fryslân lager dan landelijk en in de provincie. Deze tevredenheid op meerdere terreinen is een aangrijpingspunt om de hoge uitkomsten op sociale aspecten te duiden.

Andersom geeft de Friese schil ook aanwijzingen voor duiding van lagere uitkomsten op de meer economische aspecten. Dat het aandeel hoogopgeleiden lager ligt in deze regio kan samenhangen met de lagere schooladviezen en dat relatief minder leerlingen een vwo-diploma halen. Bovendien weten we uit eerder onderzoek dat hoger opgeleide jongeren doorgaans vaker uit Fryslân vertrekken dan lager opgeleiden ([FSP, 2018](#)). Afgaande op de recente cijfers van gediplomeerden is de verwachting dat het aandeel hoogopgeleiden lager blijft vergeleken met andere regio's: in afgelopen schooljaren haalt van de gediplomeerden in Noordoost Fryslân relatief een groot deel een mbo-diploma en ligt het aandeel wo-studenten veel lager dan landelijk. Een andere economische indicator is dat het besteedbaar inkomen en bruto regionaal product lager ligt dan elders. De Friese schil laat zien dat in Noordoost Fryslân bepaalde sectoren belangrijk zijn voor de werkgelegenheid zoals de handel en reparatie, gezondheid- en welzijnszorg, industrie en de bouw. Landelijke cijfers laten zien dat in deze sectoren de lonen lager liggen dan in sectoren zoals zakelijke dienstverlening, financiële instelling, informatie en communicatie waar in de regio Noordoost Fryslân minder werkgelegenheid in is ([CBS, 2021](#)).

// BESCHOUWING

Aangevuld met extra cijfers en inzichten dankzij de Friese schil reikt deze tweede editie een eerlijke spiegel voor de regio Noordoost Fryslân. Met de uniforme methode van de regionale CBS-monitor brede welvaart zijn vergelijkingen mogelijk met landelijke cijfers en die van andere regio's binnen Fryslân. Tegelijkertijd verfijnt de Friese schil de eerste eerdere beelden en constatering met aanwijzingen voor duiding en vervolgonderzoek. In deze beschouwing bespreken we een aantal methodologische kanttekeningen en ontwikkelpotenties van de huidige aanpak. We noemen een aantal aanknopingspunten voor regionaal beleid en planvorming, uitgelijnd op huidige ontwikkelingen in de regio ten tijden van schrijven.

Methodologische kanttekeningen

We kunnen bij deze scan vier methodologische kanttekeningen plaatsen. Ten eerste geldt voor elke monitor, dus ook voor de onderliggende scan, dat de beschikbare cijfers vaak achterlopen. De huidige regionale Monitor Brede Welvaart is gebaseerd op cijfers uit 2020 en daarvoor. Daarmee missen we de meest actuele ontwikkelingen, zoals een deel van de gevolgen van de coronacrisis. De meest actuele cijfers verschillen ook nog eens per indicator, waardoor niet voor alle indicatoren cijfers uit 2020 beschikbaar zijn. Dat de scan gebaseerd is op de meest actuele cijfers, betekent ook dat de scan geen trends laat zien. In sommige situaties is het zinvol om verder terug te kijken in het verleden om trends en patronen te signaleren.

Ook komt het voor dat cijfers niet op alle schaalniveaus beschikbaar zijn, meestal omdat de betreffende aantallen te klein zijn om een representatieve score te kunnen geven. Een andere reden is dat sommige cijfers alleen beschikbaar zijn van de voormalige gemeenten die later zijn gefuseerd tot de gemeente Noardeast-Fryslân. Dit betekent dat bij sommige indicatoren geen cijfers beschikbaar zijn voor deze gemeente. Meer fundamentele, cijfermatige gegevens kunnen nooit alles in beeld brengen omdat deze de werkelijkheid slechts voor een deel vangen. Cijfers geven bijvoorbeeld geen verklaring waarom de regio Noordoost Fryslân bepaalde aspecten bovengemiddeld of lager scoort. Daarom is het belangrijk om hetgeen wat wel voorhanden is, zorgvuldig te duiden en eventueel aan te vullen met andere analyses of meer kwalitatieve methoden. In deze tweede editie zetten we hierin de eerste stap door paneldata uit het Panel Fryslân en andere gegevens toe te voegen.

Ten derde moeten we opmerken dat alle data uit de regionale Monitor Brede Welvaart gemiddelden tonen. Ze zeggen dus weinig over variëteit en spreiding tussen mensen in een bepaald gebied. De beschikbare cijfers geven dus vooral een algemeen beeld op basis van gemiddelden. Alhoewel dit een goed begin is, levert dit toch een beperkt zicht op hoe de mogelijkheden voor een goed, kwalitatief leven zijn verdeeld onder de bevolking in Noordoost Fryslân.

Ten slotte de vierde kanttekening, namelijk het beperkte aantal indicatoren dat in de regionale Monitor Brede Welvaart is opgenomen. Met name de dimensie 'Later' verdient nadere uitwerking om de mogelijkheden om brede welvaart te genereren in de toekomst, goed in beeld te brengen.

Waar nu veel indicatoren worden herhaald uit de dimensie 'Hier en Nu', zijn ook andere en aanvullende indicatoren goed denkbaar. Het CBS hanteert strenge kwaliteitseisen en selecteert indicatoren vanuit een zevental criteria. De strikte eisen rondom datakwaliteit betekent dat het CBS inzet op vergelijkbare gegevens tussen regio's. Het gevolg hiervan is dat bruikbare regionale data hierdoor onbenut blijven aangezien dergelijke bronnen niet altijd voor alle regio's op dezelfde wijze beschikbaar zijn. Om deze beperking te ondervangen hebben we met de Friese schil extra cijfers toegevoegd. Deze zijn afkomstig uit de CBS-statistieken en andere bronnen zoals data van de GGD Fryslân (Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, 2020). Sommige van die cijfers zijn van belang om te volgen, omdat die worden genoemd als een prestatie-indicator in de Regiodeal Noordoost Fryslân en Holwerd aan Zee. Daarnaast zijn data toegevoegd die het FSP eerder heeft verzameld met het Panel Fryslân. Alhoewel deze cijfers meer inzicht biedt en duiding mogelijk maakt, zijn deze cijfers daarentegen soms lastig te vergelijken met regio's buiten Fryslân.

Aanknopingspunten voor beleid- en planvorming

De onderliggende basisscan bevat een omvangrijke lijst met indicatoren en cijfers, maar wat betekent dit voor de beleid- en planvorming in Noordoost Fryslân? Het breed welvaartsbegrip stelt ons in staat om breed en integraal te kijken naar ontwikkelingen binnen deze regio. Dat veel cijfers over de brede welvaart in alle regio's in Nederland op dezelfde wijze worden gebruikt maakt vergelijking mogelijk. Dit vergelijken helpt om zichtbaar te maken op welke thema's of terreinen de uitkomsten hoger of lager liggen vergeleken met andere regio's. Alhoewel dit niet alles zegt geeft dit wel een algemeen beeld van de (mogelijke) ontwikkelrichtingen.

Uit werksessies met de praktijk blijkt dat de algemene beelden en uitkomsten over brede welvaart bijdragen aan een gericht gesprek. In dit licht zijn cijfers vooral het startpunt voor een gesprek dat uiteindelijk bijdraagt aan een (meer) gedeelde begripsvorming, probleemdefinitie en behoefte-inventarisatie. Daarbij gaat het om vragen wat het belang van een indicator is en welke gevolgen of implicaties men hieraan toekent. Dit ondersteunt het gesprek over de verschillende visies, normen, percepties en waardenkaders. Het bespreekbaar maken van dergelijke interpretatieverschillen is in de praktijk een belangrijk onderdeel in de verhouding met inwoners en andere stakeholders, die soms vanuit een ander belang of visie met vraagstukken bezighouden.

Het brede welvaartsbegrip wijst in algemene zin op de ontwikkelpotenties en uitdagingen van een regio. De regio Noordoost Fryslân werkt in verschillende verbanden samen om de opgaven aan te pakken en de brede welvaart te vergroten. Dit gebeurt in de Regiodeal Noordoost Fryslân en Holwerd aan Zee, waarin een aantal van de kwetsbaarheden uit het sociaaleconomische domein centraal staan. De Regiodeal ondersteunt projecten die streven naar een betere aansluiting van onderwijs bij de arbeidsmarkt, die innovatie en ondernemerschap stimuleren of samenwerken aan regionale gebiedsontwikkeling. De samenwerkingsagenda ANNO III zet in op het versterken van leefbaarheid en duurzaamheid. Brede welvaart leent zich goed om de voortgang van deze programma's te monitoren, omdat het de verschillende aspecten van regionaal welzijn systematisch en integraal in kaart brengt. Het FSP ondersteunt de regio bij deze ontwikkelagenda's, onder meer door de brede welvaart systematisch in kaart te brengen en verdiepingsonderzoek te doen (FSP, 2021).

// GERAADPLEEGDE BRONNEN

Publicaties van het Fries Sociaal Planbureau (FSP)

Duurzame landbouw en het Friese landschap. (2018).
Leven in Fryslân, editie 2019. (2019).
Leven in Fryslân, editie 2021. (2021).
Brede welvaart in Fryslân. Eerste duiding van de CBS-monitor (2021).
Regionale Monitor Brede Welvaart Noordoost Fryslân (2021).
Proloogstudie Monitoring Regiodeal Noordoost Fryslân (2021).
Armoede anders bekeken. (2021).
Monitor sociale samenhang. (2022).
Monitor werk (2022).

Overige publicaties

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). *Sociale samenhang 2015. Wat ons bindt en verdeelt.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020a). *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2020.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020b). *Regionale Monitor Brede Welvaart 2020.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020c). *Materiële welvaart in Nederland in 2020.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021a). *Gezonde levensverwachting.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021b). *Regionale Monitor Brede Welvaart 2021.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022a). *Werkloosheid gedaald tot niveau van voor coronacrisis.* Geraadpleegd op www.cbs.nl

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022b). *Bruto binnenlands product (bbp).* Geraadpleegd op www.cbs.nl

Dienst Uitvoering Onderwijs. (2021). *Gesloten scholen in heel po vanaf 2011.* Den Haag: DUO.

GGD Fryslân. (2020). *Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020.* Leeuwarden: GGD Fryslân.

Horlings, E. en J.P. Smits (2019). *Conceptueel kader voor een regionale monitor brede welvaart.* Den Haag: CBS.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2018). *De Staat van het onderwijs 2018.* Den Haag: Ministerie van OCW.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2020). *Landelijke nota gezondheidsbeleid 2020-2024.* Den Haag: Ministerie van VWS.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2011). *How's Life? Measuring Well-Being.* Paris: OECD Publishing.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2018). *Volksgezondheid Toekomst Verkenningen*. Den Haag: RIVM.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2022a). *Gevolgen overgewicht*. Geraadpleegd op: www.vzinfo.nl

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2022b). *Oorzaken en gevolgen eenzaamheid*. Geraadpleegd op: www.vzinfo.nl

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2020). *De sociale staat van Nederland*. Den Haag: SCP

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2021). *Een jaar met corona*. Den Haag: SCP.

Stiglitz, J.E., A. Sen, and J.-P. Fitoussi (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.

United Nations Economic Commission for Europe (2014). *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development (CES)*. New York and Geneva: United Nations.

WCED (World Commission on Environment and Development) (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2020). *Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht*. Den Haag: WRR.

Fries Sociaal Planbureau
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@fsp.nl
www.fsp.nl

Het Fries Sociaal Planbureau wordt gesubsidieerd door de provincie Fryslân.

'Regionale Monitor Brede Welvaart in Noordoost Fryslân' is een uitgave van het Fries Sociaal Planbureau, maart 2022.

Auteurs

Arlette Bickel
Sibilla Hoekstra
Wouter Marchand

Met dank aan

Wilma de Vries, Truus de Witte, Keimpe Anema,
Marijn Molema, Bernard Boorsma (allen FSP)

Deze monitor is mede op verzoek van de regio Noordoost Fryslân opgenomen in de onafhankelijk opgestelde onderzoeksagenda van het FSP.

Begeleidingscommissie

Harjan Bruining
Marjan van der Feen
Michiel Herweijer
Corry Vlasma
Jacco Wiffers